

ERDÉLY

HONISMERTETŐ LAP.

AZ ERDÉLYRÉSZI KARPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA.

VI. évfolyam.

Szerkeszti: RADNÓTI DEZSŐ.

Kolozsvár, 1897. 11—12. szám.

Az E. K. E. a néprajzért.

Mintha az eszmények szent-háromságának, a szépnek, jónak és igaznak megvalósítását tűzte volna ki célul az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület a maga területén, midőn a turistaságot, fürdő-ügyet és néprajzot vette fel tevékenységének programjába. Mert van-e valami *szébb*, bájosabb, fönségesebb, mint a legnagyobb teremtő művének, a természetnek élő tájkép-remekei, melyekkel Erdélyt ékesítette, s melyeket felfedezni, melyekhez a legnemesebb gyönyört áhítózókat elkalauzolni az E. K. E.-nek oly szép sikerrel teljesített első feladata. És van-e *drágább testi jó*, mint az egészség, a szellemi jólétnek is alapföltétele? És hol van az egészségnek biztosabb megtartója, hatékonyabb helyreállítója, mint az erdélyi fürdők, e valóságos életvizek, melyek hogy minél többeket úditve és gyógyítva buzogjanak, abban buzgolkodik lankadatlanul az E. K. E. És hol van fontosabb *igazság*, mint az: Ismerd meg tenmagad! elve maga, és az erre való törekvésből eredő igazságok? És a *nosce te ipsum* a népegyednél nem kevésbé fontos, mint az egyénnél; mindkettőnél ez a tökéletesedésnek, a megigazulásnak útja és eszköze. Az E. K. E. kezdettől fogva vallotta, hogy a táj legérdekesebb jelensége az azon termő nép; eddig is hozzájárult ahhoz, hogy Erdély népei ismerjék meg önmagukat, ismerjék meg egymást, hogy így megismerjék egymásban a testvért, a közös szülőföldnek egyaránt kedves gyermekeit!

És gyakorlati szempontból is a dolgok értékelésének általános érvényű hármasságát megtalálhatjuk talán az E. K. E. hármasság feladatában. A kellemes, a hasznos és a szükséges

az a hármasság, mely a jóléthez és boldogsághoz vezet. Van-e *kellemesebb* élvezet, mint bejárni Erdély kies és fönséges vidékeit, gyönyörködni a természet szépségeiben és a hazai kultúra érdekes műveiben? Van-e *hasznosabb*, mint biztosítani és fokozni az élet-erőt, a munkára való tehetséget, megszilárdítani vagy visszaszerezni az egészséget, a minek leghatékonyabb módja az erdélyi fürdők észszerű használata. És van-e *szükségesebb*, mint megismerni azokat a népelemeket, melyek közösen lakják ez áldott hazarészt, a türelem e régi klasszikus földjét? Mert az emberi tudomány legfontosabb tárgya kétségtelenül maga az ember, és a nemzetre nézve a legszükségesebb ismeret maga a nemzet. Hisz az teszi hazánkká e földet, hogy a mi nemzetünk lakja. Minden társadalmi szervezet célja a fejlődés, a boldogulás. Hogy a vezetők tudatosan fejleszthessék, boldogíthassák a népet, feltétlenül szükséges, hogy ismerjék életmódját, életszükségleteit, hagyományait, szóval ethnographiáját. Azért az E. K. E. nemcsak mint e hazarésznek leghatalmasabb túristái, hanem mint elsőrendű közművelődési tényezője is igen helyes és üdvös dolgot mivelt, midőn a néprajz művelését felvette céljai közé és gondoskodásának tárgyává tette eddig is.

Most azonban már elérkezett az idő, hogy az E. K. E.-ben előtérbe lépjen a néprajz ügye. Tavaly előtt a páratlan fényű és sikerű néprajzi bál megvetette alapját az erdélyi néprajzi múzeumnak, mely arra lesz hivatva, hogy tükre, mintegy registere legyen Erdélynek, e leggazdagabb és legérdekesebb élő néprajzi múzeumnak. Megindult már a mozgalom az erdélyi részek néprajzi monographiájának megalkotása ügyében. Legújabbán pedig az E. K. E. választmánya néprajzi bizottságot szervezett, mely hivatott foruma és faktora legyen az egyesület összes néprajzi ügyeinek. E bizottság november hó 14-én meg is alakult és már megkezdette

működését, miről más helyen részletes tudósításban számolunk be.

Nevezetes kezdemény ez, mely magában foglalja az eredmény minden biztosítékát. Az ügy élére az E. M. K. E. tiszteleti elnökét, minden erdélyi kulturügy kimagasló vezérlő tényezőjét, az erdélyi tudományos élet világszerte tisztelt alakját, *Kuun Géza* gróft sikerült megnyerni, kit az ügykezelésben a román néprajz legkiválóbb művelője, *Moldován Ger-gely dr.* fog helyettesíteni. A többi erdélyi népelemek képviselőit is a legilletékesebb szak-tudósok, egyetemi tanárok és más tekintélyek vannak megnyerve. Az erdélyi magyarság néprajzát *Halász Ignác dr.* fogja gondjaiba venni, különös figyelmet fordítván a népnyelv ügyére; a székely népelet tanulmányozását *Kozma Ferencz* fogja vezetni, ki ehhez visszatér régebben ép oly kedvvel, mint sikerrel folytatott vizsgálódásainak tárgyához. Szász testvéreink magok igen buzgón és eredményesen foglalkoznak népok ethnographiájának rendszeres művelésével, az E. K. E. beérheti e munkásság kész eredményeinek értékesítésével, esetleg ellenőrzésével. Az előadói teendők *Herrmann Antalra* háramlanak, ki Erdély néprajzi monographiájának szerkesztőjéül van kiszemelve.

Nagyjelentőségű kezdeményezés ez úgy az E. K. E.-re, mint különösen Erdély néprajzára nézve. Az egyesületben a felpozsdulásnak egy új eleme, a közérdekű tevékenységnek egy új iránya érvényesül, mely tudományos értékű tartalmával tartalmasabbá teendi annak életjelenségeit. Erdély néprajzára nézve pedig korszakalkotó ez inicziativa. Az ország összes többi vidékét megelőzve, ezzel kezdődik e hazarészben az egészen rendszeres és tudományos néprajzi munkálkodás, a néprajzi tények és jelenségek kimerítő felvétele, a népelet katasztere. Csak a lehetőleg hézag nélküli induktió és teljes anyag alapján készülhet el tudományos módszerrel, fáradságos nagy munkával Erdélynek, illetőleg népének ethnographiája. Ebben részt kell venni a népelet és néplelek tanulmányozásával foglalkozó összes tudósainknak rendszerező munkával, az eddigi feljegyzések és az új anyag kritikai feldolgozásával, felhasználva az 1900-iki népszámlálásnak is népelemeink demographiai viszonyait hiteles számadatokban feltüntető eredményeit. De közre kell működni a nagy munkában az E. K. E. egész apparatusának, az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület minden tagjának, a kinek módja és érzéke van a népelet jelenségeinek megfigyelésére. S így Erdély ethnographiája Erdély népének valóságos autobio-

T Á R C Z A.

A rekiczeli zuhatagnál. *)

Szűk völgy, bükkövezte smaragd halmok között,
Alján kristályvízű hegyi patak csörög.
Összebb szorúl a völgy, márvány-sziklaszálak
Büszkén, fenségesen fölötté őrt állnak.

Zúgva ront a patak, mintha féke veszne,
Fehér tajtékot ver nekivadúlt kedve.
Még az ős fenyves is neszelve néz rája,
Csattogó hegyi ár dévaj játékára.

Melegen süt a nap, de izzó sугára
Erejét veszti a lombok sátorába',
Mely hűvös ernyőként kiterül felettünk.
Árnyán fáradságot könnyű elfelednünk.

Mintha most a havas bömbölő medvéje
Belé szólana a patak zenéjébe,
Kétszeres erővel harsan fel zugása,
Óriás sziklafal útunkat elállja.

Szédítő magasból omlik a zuhatag,
Suhogva, zuhogva fehér árja szakad.
Lombok közein át nap aranyos fénye,
Egy oldalpillantást lopva vet feléje.

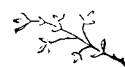
Elbűvölve nézem, szóttalan, álmatag . . .
Csodás érzések a lelkemben zsonganak.
Zúhatag zúgása, tajték fehér árja,
Mintha elragadna mesék országába.

A havasi tájnak üde szellőjében
Szabadságnak lelkét lehelleni érzem.
Zuhatagos bércek tiszta levegője,
Tisztítva fuvall a bús kételkedőre.

Oh hiszi, oh vallja lelkemnek jobb fele :
Szabadságra hívott a népek Istene,
Szabadságra hívott, én drága nemzetem.
El ne veszítsd ezt a szent hitet sohasem !

Szerezd meg, tartsd is meg a szent szabadságot !
A ki veled érez, testvéred, barátod.
A ki útadba áll, — nézz a zuhatagra ! —
Söpörje el lelked tajtékozó haragja !

Versényi György.

*) Elszavalta szerző a rekiczeli-út megnyitó ünnepén.

graphiája lesz, családi története, melyet az E. K. E. bibliájába ír bele. És e munka lesz őseink legigazibb szellemi örökének inventariuma, nemzeti hagyományaink leltára, 1000 éves múltunk legbecsesebb emléke.

Oly munka, mely méltó a nemeslelkűek verejtékére!

H. A.

A hegymászásról.

Irta: Merza Gyula.

Ha figyelemmel kísérjük az európai testvéregyesületeket, akkor már azok elnevezésénél szemünkbe ötlük a különböző cél és irány, melyek azokat első sorban vezetik, illetve működésüket mintegy irányítják. A két főirány, mely a mi szempontunkból a honismeret gyakorlati terjesztésére szolgál: a *turistáskodásban* és a *hegymászásban* nyilvánul.

Igaz, hogy a tágabb értelemben vett turistaság fogalma alatt maga a hegymászás is értendő, igen de azért a szűkebb értelemben vett *turista* és *alpinista* kifejezéseket mégis meg kell egymástól különböztetnünk.

A vándorútas és hegymászó között ugyanis az a különbség van, a mi pl. a kezdő író és a neves költő, a nyelvmester és a filológus vagy a kőfaragó és a szobrász között van, t. i. a hegymászó a turistaság terén valami magasabb fokú specializistát jelent.

Innen van az, hogy az egyszerű kiránduló még nem turista, valamint a turista sem föltétlenül hegymászó.

De igen is fejlődhetik egyik a másikból, ha az illetők a megfelelő tulajdonságokat elsajátítva, tanulmányozás vagy tapasztalat útján kiképezik arra magukat.

Minden természetkedvelő egyén mintegy rátermett a kirándulás, turistaság és hegymászás okszerű gyakorlására.

S az a fokozatos fejlődés, mely a laikust a természet barátjává, a természetkedvelőt pedig turistává avatja: önkénytelenül a turistaság netovábbjának, az alpinizmusnak a körébe igyekszik vonzani mindazokat, a kik aztán egyszerre csak észrevétlenül hegymászókká válnak.

Az alpinista tehát a kirándulókkal és turistákkal szemben olyan szakembernek tekintendő, a ki a turistaság legmagasabb fokán áll s annak mintegy legnehezebb, de egyúttal legszebb formáját, t. i. a hegymászást rendszeresen és mások okulására közhasznú célból kultiválja.

Az alpesi vidékek úgynevezett hegyi egy-

letei magukat jobbra *Alpesi-kluboknak* nevezik a nélkül, hogy a turistaság fogalma alá csoportosítható egyéb czélokat a hegymászás kedvéért elhanyagolnák vagy épen fölládoznák. Éppen úgy vannak névleg is határozottan kifejezett *turista-egyesületek*, a melyek mindazonáltal az alpinizmust is fölvették programjukba.

Azonban ismerünk különleges *hegymászó klubokat* is, mint pl. a londoni *Alpine Club*-ot, vagy a bécsi *Oest. Alpen Club*-ot, melyek kizárólag az alpinizmus szolgálatába állanak és tisztán a hegységek és glecserek tájrajzi, klimatikus és egyéb viszonyaival foglalkoznak, azok megközelíthetőségét és átalakulásait teszik gyakorlati vagy tudományos szempontból legbehatóbb tanulmányaik tárgyává. Nekünk glecsereink nincsenek, de még 2500 métert meghaladó hegymagaslatok sem állanak az erdélyi részekben rendelkezésünkre, mindazonáltal a hegymászás sportja, hogy így fejtszem ki magamat, nálunk is egyre hódít s annak fejlesztésére mindenesetre az E. K. E. adta meg a legnagyobb impulzust. Igaz, hogy a kirándulásoknál itt-ott tekintettel kell lennünk nem hegymászó tagjainkra is, azonban alig képzelek szebb czélt, mint a mikor egy turista-társaság kirándulásainak koronájául valamely szép kilátással kecsegtető bércz megmászását tűzi ki.

Mint mindenhez, úgy a hegymászáshoz is lassanként kell szoktatnunk magunkat s a gyakorlat a legjobb mester, — miért is fokozatos túrákkal majdnem minden jólábú turista többé-kevésbé jó mászóvá fejlesztheti magát.

Mindenekelőtt a mellkas és lábszárak izmai azok, a melyek a mászásnál leginkább igénybe vannak véve, de azok munkabírását fokozni, illetve rendszeres »training« segélyével megedzeni, nem tartozik a leküzdhetetlen nehézségek közé. Pl. Genuában nem rég alakult egy gyalogló klub, mely tagjait rendszeres sétákkal úgy a síkon, valamint emelkedéseknél első sorban a távgyaloglásra szoktatja és már is szép eredményeket ért el s mintegy a hegymászás előiskolájául tekinthető.

Az E. K. E. kolozsvármegyei osztálya kebelében, habár csak félhivatalosan, de tényleg működik egy úgynevezett *Vlegyásza-klub*, mely éppen a hegymászás terén feltűnést keltő gyakorlati sikerekkel dicsekszik.

Ez nem alkot külön szervezet, hanem mint jobbra a kirándulásokat rendező központi bizottság törzskara: a kezdeményezéseket személyes toborzás és társadalmi propaganda útján biztosítani és végrehajtani igyekszik.

E kolozsvári mintára a többi osztályok keretén belül is keletkezhetnének ilyenfajta magán társaságok, melyek egy pár vállalkozóbb szellemű és jártasabb hegymászóval az élükön nagy hasznára válnának egyes vidékek ellankadt turista-viszonyainak a föllendítésére. Pl. egy *Negoj-klub* a gyönyörű fogarasi havasok

területén, hol az erdélyi részek legmagasabb bércei emelkednek, egy *Detonáta-klub* pedig Alsófehérvármegye vadregényes vidékein valóban áldásos propagandát fejthetne ki, stb.

A *klub* kifejezést csupán a név hangzatoságáért használtam, miért is ki kell nyilatkoztatnom, hogy távol áll tőlem, miszerint *klikket* értsek alatta, a mi a dolog természetéből folyólag itt nem is érthető. Osztályaink egy-egy ilyen buzgó testülete a mozgékonyabb elemeket nemcsak hogy tömöríteni, de az osztályok munkaprogramját is kezdeményezni volna hivatott, a mi évente tájékozás szempontjából az E. K. E. központjával közlendő volna. Az ilyen osztályklubok egyúttal a hegymászás melegágyaivá válnának.

Azonban a megfelelő training, illetve az izomzat fokozatos edzése mellett olyan segéd-eszközökre is van szükségünk, melyek a mászást megkönnyítik. Ilyen könnyen megszereshető kellék: a czélszerű ruházat, a jó, erős hegyi czipő és a mászó-bot, melyek nem hogy a testmozgást akadályoznák, de azt elősegíteni hivatvák.

Ha — az időjárási viszonyoknak megfelelően öltözködve — e kipróbált segéd-eszközökkel ellátjuk magunkat, s egyforma léptekkel, de nem túleröltetett nekiiramodásokkal egyenletesen halunk előre, s a tervszerűleg megállapított időközökben pihenőket tartva, okszerűen folytatjuk az itt-ott nehéz munkaszámba menő meredek útunkat: bizonyára kevésbé fáradunk, mintha városi ruházatban és sétatálczával indulunk el, avagy ötletszerű álldogálásoktól és leheveredésektől megszakított mászás közben még énekléssel vagy folytonos beszéddel fárasztjuk úgy is eléggé igénybe vett tüdőinket.

A hegymászásnál élvezendő szeszes italokra nézve nagyon eltérőek a vélemények.

Snell Ottó egy német lapban szintén fölvetette ezt a kérdést, és 60 beérkezett feleletből 37 (tehát 62%) kárhóztatja a likorök, bor vagy sör élvezetét, a mennyiben azok inkább ártanak, semmint használnának; 12 felelet a bor mérsékelt használata mellett foglalt állást, de az egyéb szeszes italok s a sör használatát visszaütasítja; 3 levelező megjegyzi, hogy a szesz jéghideg vízzel vegyítve nem mint stimuláns hat, tehát szükség esetén orvosságként alkalmazható; 5-en csak egyszerűen kijelentik, hogy az alkoholnak az alpinizmus terén való használata előnyös és kevésbé árt a hegymászásnak.

Azonban az alpinisták többsége a hegymászás befejeztéig a teljes önmegtartóztatást ajánlja, sőt sokan ezt a szabályt még a hegymászást megelőző napra is kiterjesztik.

Azt hisszük, hogy egy hasonló „hirlapi ankét“ a többi sportnemekre is alkalmazva, szintén hasonló eredményekre fogna vezetni, mint a minőket máskülönben a higiénisták sem vo-

nakodnak még az emberi aktivitás összes formáira is kiterjeszteni.

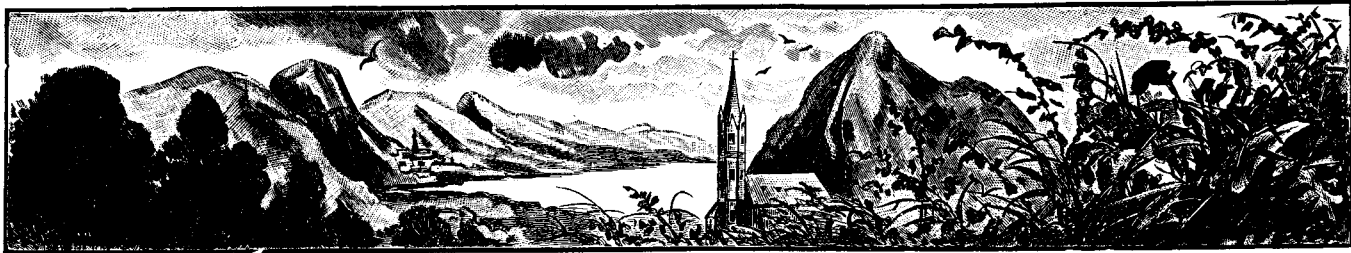
Mindebből azt, a következtetést vonhatjuk le, hogy alkohol és alpinizmus, ha nem is éppen teljesen összeférhetlenek, mindazonáltal e kettőnek összeegyeztetése csak kellő tapintattal és önmérsékléssel vihető keresztül azok részéről, a kik a szeszes italok megszkott élvezetéről még hegymászás közben sem tudnak lemondani.

Négy-öt ezer méternyi magasságban a levegő nagyfokú ritkulása következtében föllépni szokott *hegyi betegség* vagy *havasi láz* (mal de montagne) legyőzésére *Pastukoff*, orosz topográfus, ki a Nagy-Ararátot, a Kaszbeket és az Elbruzt többször megmászta: a *buzogó forró teát* próbálta ki ellenszerűl, tehát éppen egy izgató élvezeti italt, melynek talán nem annyira erősítő (tonikus) hatása, mint inkább a forrósága okozhatta a nem várt gyógyító eredményt.

A hegyi betegségről, az alpinisták, vagy még inkább a glecsermászók eme lidércz nyomásáról sok mindenféle rémületes dolgot írtak össze-vissza, mely ájulásszerű kimerültséghez és a tengeri betegséghez hasonló tünetek mellett egész váratlanul szokott föllépni s eddigelé csak úgy volt orvosolható, ha az illető beteg a magasabb régiokból egyszerűen a völgybe szállott alá, hol a pihenés újra visszaadta a maródi hegymászó orozva megtámadott egészségét. Az életföltételeknek a légritkulás okozta akadályait illetve nehézségeit mindenekelőtt azok a léghajósok ismerik legjobban, a kik túlmerész fölszállásuk miatt busásan megszenvedtek.

Ha a hegyi betegség vagy havasi láz legfőbb oka a levegő ritkaságában is rejlik: a havasokon természetszerűen tapasztalható rendszeres étkezési hiányok vagy legalább a fölforogatott életrend se hagyandók figyelmen kívül, továbbá az is szem előtt tartandó, hogy a traininghez még nem szokott egyéneket szokta e baj leghamarább megtámadni, holott vannak ismert alpinisták, a kik a hegyi betegséget soha meg nem kapták.

Minden esetre az emberi szervezetek különbözősége szerint itt is, mint pl. a tengeri betegségnél is, úgy a hajlam, valamint az immunitás is tekintetbe jöhet. *Jeszenszky* Lajos dr., tehát egy magyar ember, ki jelenleg a diplomáciai pályán működik, 1895-ben a Mont-Blancot megmászta és úti jegyzeteiben a havasi lázt ekként írja le: »Ez nyilvánulásaiban majdnem egészen azonos a tengeri betegséggel; fejfájás, báyadtság, hányási ingerrel súlyosbított általános rosszullét vesz az emberen erőt. A vér gyorsabban lüktet, a lélekzés el-elakad, a gyomorra folytonos nyomás nehezedik s minden erősebb mozdulat, sőt még a pusztá beszéd is fokozza az általános rosszullétet. Az ajkak, a száj kiszáradnak, nagy szomjúság gyötri az

embert, melyet ital nem csillapít, az étvágy teljesen oda van.»

1890. aug. havában mászta meg *Pastukoff* az Elbruzt s 4650 m. magasságban 3 éjjelt töltött a szabad ég alatt. Megkapta a hegyi betegséget, de forró tea élvezete után *Pastukoff* meglepetten észlelte, hogy a rosszullét minden tünete megszűnt.

Tavalyi második kirándulása alkalmából jóllehet ő az Elbruzon ment maradt a bajtól, de a kíséretéhez tartozó benszülötteknél a lehető legforróbb állapotban élvezett tea újlag csodát mivel s így *Pastukoff* 6 év előtti első tapasztalata fényes és örvendetes igazolást nyert, — mit is a nagy hegymászó a szt.-pétervári orosz császári földrajzi társulatban f. évi májusban tartott felolvasása útján az alpinisták öröme nyilvánosságra hozott.

Ebből láthatjuk, hogy másutt nagy magasságoknál a láthatatlan hegyi manók még a hegymászók egészsége ellen is törnek, mitől nekünk — tekintettel kisebb magaslatainkra — egyáltalában a legkisebb okunk sincs tartani.

A hegymászás legmagasabb tökélyéről a f. nyári időszakban *Chamonix*-ban, a Mont-Blanc lábánál rendezett *hegymászóverseny* tanuskodik, mely alkalommal a 2525 m. magas Brévent-csúcs megmásítása volt célul kitzúve. A hivatászerű hegyi vezetők nagy közérdeklődés mellett indultak neki a mászó-versenynek s a nyertes, az 1500 m. magaslatkülönbözet daczára, 2 óra alatt érkezett Bel-Achatból az említett csúcson át *Chamonix*-ba s 100 frank díjat nyert s még három pályázó folyton nyomában járt.

A hegymásztást, mint a tüdő kiszellőztetésére legalkalmasabb gimnasztikát, egészségügyi szempontból is felette hasznosnak kell tekintenünk, hiszen a tudósok észleletei nyomán be van bizonyítva, hogy minél magasabbra emelkedünk, annál kevesebb betegséggerjesztő mikroorganizmust találunk a levegőben.

Pl. 2000—4000 m. magasságnál már a levegő köbméterenként egyetlen egy baczillust sem tartalmaz, s innen van, hogy ehhez a ritka levegőhöz hozzászokott hegyi lakók között a halandóság, főként tüdőbetegeknél, feltűnően csekélyebb a völgybeliekkel szemben.

A síklakók és az 1500—2400 m.-nyi magasság lakók halálozási aránya *Regnaud* francia orvos szerint — 100 mellbajost véve alapul — úgy viszonylik egymáshoz, mint 20 - 27 a $\frac{3}{10}$ -edhez. S lám, az alpinista éppen

ebben a por és baczillusmentes, ozonnal telt levegőben, ebben az eszményileg tiszta légkörben is beteggé lehet, ha oly magasságra emelkedik, melyhez szervezetünk hozzá nem lévén szokva, az egyenesen egészségünket támadja meg illetve életföltételeink egyensúlyát, ha időlegesen is, de megbillenti.

Mindenesetre nagyjelentőségű dolog, hogy most már a hegyi betegség gyógyításának a kulcsa kezünkben van.

Mielőtt azonban még *Pastukoff* nyilatkozhatott volna a forró tea üdítő hatásáról a hegymászásoknál, nekünk már megvolt a mi saját *Pastukoffunk*, az E. K. E. egyik legkitartóbb és legszakavatottabb hegymászója: *Mannsberg* Sándor br., ki teás készlet nélkül soha nem indul a havasok közé. S ha itt nálunk ennek testet-lelket fölfrissítő itálnak nem is éppen az a szerepe, mint a minő a Kaukázusban: mindazonáltal, mint az izmok rugékonyságát és a vérkeringés felújítását elősegítő tényezőt hegyi kirándulásoknál bárkinek is merem ajánlani, sőt velem együtt az egész *Vlegyásza-klub*.

A külföld első rangu hegymászói sorában igen jóhangzású magyar nevekkel is találkozunk, a melyek arról győznek meg, hogy a magyarok az alpinizmus terén is képesek más nemzetekkel versenyre kelni.

Hogy többet ne említsek, ott van Odesz-szában lakó híres hazánkfia *Déchy*, továbbá az *Osztrák Turista-klub* érdemes elnöke, *Szombathy*, és a *Raxalpesen* szerencsétlen véget ért *Zsigmondy* dr.

Utóbbinak, mint *A hegységek veszélyei* cz. klasszikus munka tehetséges szerzőjének az alpinizmus vértanujaként szenvedett korai halálát, a nemzetközi turista irodalom máig sem szűnt meg eléggé fájlalni.

Mindezek a példák — eltekintve a mi viszonyainknál fogva alig előfordulható kockázatoktól — minket is a hegymászás egészséges és hasznos élvezetének ápolására buzdítanak.

Hiszen hegymászás közben egy egészen új világot ismerünk meg s a mind elragadóbban kiszélesbülő új látóköri szebbnél-szebb látványosságot tár elénk.

Ezer méteren felül már csupán a hegyi növényzet feltűnő megváltozása, a havasi fulvalom andalító varázsa vagy akár az elemek bosszúcsatája, ha véletlenül éppen tanúi vagyunk annak, egyaránt csodálattal töltenek el.

A beláthatatlan látókép, a heglánczolatok panorámája, s a síkságok szétterített földabroszai egy csapásra elfeledtetik velünk a testi fáradoalmakat.

Ha valahol, akkor igazán csak itt bontja ki lelkünk az ő szárnyait; új benyomások keletkeznek, a melyek révén a művészi leírások versben és prózában, a hangulatos alpesi festmények, a fényképészet körképei, a vadvirágok védelmére alakult havasi növénykertek, szanatoriumok, meteorologiai megfigyelő állomások és annyi néprajzi és egyéb tudományos fölfedezések jönnek létre. A lelki gyönyör, melytől egy szép környék látására szívünk túlrad: azt a benső összhangot teremti meg bennünk, a mely a boldogság érzetével határos.

A turistaság legtökéletesebb gyakorlása, a hegymászás is erre a célra törekszik, miért is érdemes, hogy annak üdvös kultuszát saját példánkkal előmozdítsuk.

Az E. K. E. munkaprogramja.

Az E. K. E. központi választmánya elhatározta, hogy működésének irányítására vonatkozólag egy *általános munkaprogramot* dolgoz ki, mely a teendőkre nézve útmutatásul szolgáljon. A központi munkaprogram természetesen az osztályok és ügyvivőségek kisebb munkaprogramjaiból állítandó egybe, melyeket azután összeegyeztetni és kibővíteni lehet. Épen ezért megkezdjük a nagybecsű osztálymunkaprogramoknak közlését azzal, hogy azok kibővítésére, pótlására nézve szívesen fogadunk mindenkitől javaslatokat. A sort *torda-aranyosvármegyei osztályunk* munkaprogramjával kezdjük meg, melyet még *Sándor János* akkori alispán (most kis-küküllővármegyei főispán) dolgozott ki. Utána következik *alsó-fehérvármegyei osztályunk* munkaprogramja és jövő füzetünkben közre adjuk a többi osztályok munkaprogramjait is.

I.

Torda-Aranyosvármegye.

Vármegyénknak az Aranyos mentén Tordától Topánfalvaáig s illetve a Biharhegységig terjedő vidéke nem csak hogy egyike a természetadta legszebb tájaknak, melyek bátran hasonlíthatók a Svájc annyira csodált vidékeihez, de első helyen a *Torda-hasadék*, *To-*

roczkó a *Székelykövel*, *szolcsvai vizesés és buvó partak*, *bedellői és runki cseppkő barlangok*, *podsgái periodikus forrás*, *vidrai vizesés*, és *csigahegy* legfőképp pedig a *skerisorai jégbarlangban* a természet oly ritka és csodás alkotásait bírja, melyek kiválóan alkalmasak, úgy a mélyebben érdeklődő természetbuvárt foglalkoztatni, mint a szórakozást kereső laikust is gyönyörködtetni. S ha még figyelembe vesszük, hogy a szomszédos Alsófehérvármegyének legjobban innen megközelíthető, s alig órányi távolságra eső vidékein vannak a viághírű abrudbányái és verespataki aranybányák, a költő által is megénekelt *Detonáta* és *Csetátye*: úgy bátran el lehet mondani, hogy nincs ez országnak egyetlen vidéke sem, mely alkalmasabb volna arra, hogy hazai és külföldi turisták által látogatva legyen.

És másfelől nincsen is talán még egy vidéke az országnak, melyre oly áldásos lenne a turista forgalom kifejlődése, mint épen itt. Mert legelső helyen közmívelődési szempontból bírna óriási horderővel, hogy ezen nagyobb részt oláhság lakta s a külvilágtól idáig elzárt vidék annak megnyitvatván, érintkezésbe jőjön modernebb, felvilágosodottabb s fájdalom, hogy egyrészeről még ez is elmondható — hazafiasabb gondolkozású emberekkel és hogy a míveltebb és előrehaladottabb központok minden rendű és állásu emberei tanulják megismerni e vidék népét, annak összes érzelmeivel és sajátságaiival együtt, s tudjanak azzal minden időben számolni.

Mert e külsőleg kopár vidék sziklás hegyei a kincsek egész halmazát rejtik, arany, ezüst, vas, kén, barnakő, márvány, só, szóval az ásványok legtöbb neme megvan itt, s mellette a kihasználhatást játék-könyvé tevő óriási vízerő, de mindez nagyobbára értékesitlenül hever, mert népe a maga primitív eszközeivel s a tőke hiánya miatt nem bírja kihasználni, nem lehet tehát eléggé becsülni azon előnyt, mely e tekintetben is a vidékre háromolna az által, ha ismeretessé válnék olyanok előtt, kik a tudomány fejlődésével lépést tartó szakértelemmel és a befektetésre szükséges tőkével rendelkeznek.

És mert e kopár sziklás vidéken majdnem száz-ezernyi ember él, kiknek az erdőknek régebb időben történt letarolása, újabban épen e miatt való teljes eltiltása és a bányászat hanyatlása miatt alig van valami keresetforrása és kiknek nagyon, de nagyon jól fogna ha a turista forgalom fejlődésével csak morzsájához is jutnának annak a haszonnak, mely a turisták által felkeresett vidékek lakóinak jut.

És végül, épen a kérdés alatti vonal kezdetén itt van Toroczkó, melynek jó magyar, munkás, értelmes, vállalkozó és kitartó népe keresetforrás hiányában naponként pusztul, s melynek megmentését mindenki óhajtja. Nincs talán a világon nép, mely e czérra jobban felhasználható lenne s ha egyszer ilyen forgalom megindulna, életrevalóbban felhasználni tudná, mint a toroczkói. Kitelnék onnan vezető, fuvaros, vendéglős, lóartó és öszvérhajtó, kecsketejáruló és virágyújtó, szóval minden, a mi ilyet a külföld csak felmutatni tud és biztos keresethez, tisztességes megélhetési módhoz jutna apraja, nagya.

És hogy valójában mind e feltételek mennyire megvannak és azoknak a még szükségességgel való kiegészítése mennyire megokolt, legjobban mutatja, hogy a mai viszonyok között is igen sok vállalkozó szellemű egyes turista, sőt egész társaság akad, kik e helyeket és vidékeket felkeresik, pedig meg kell vallanunk, hogy ez nem csekély nehézségekkel jár, mert az egész vonalon nincs egy jobb berendezésű vendéglő, néhol még megszállásra alkalmas ház sem és magok a természeti ritkaságok, noha néhol csak egy ösvény vagy létra kellene, nagyrészt teljesen hozzáférhetetlenek; s nincsen senki, ki azok iránt csak némi tájékozást is adhatna.

Mindezek felett sokat gondolkozva, hosszabb ideig foglalkozom azon terv megállapításával és az előfeltételek biztosításával, melyek alapján ezen vidéken a turistaforgalom életre hívásának és fejlesztésének annyi áldást ígérő eszméje megvalósítható lenne.

És miután általában minden közügy iránt melegen érdeklődő, a vármegyéit kiválóan szíven hordozó főispánunk *Bethlen Géza* gr. az eszmét magáévá teszi s annak megvalósítása érdekében nemcsak helyes jóakarátát, de hathatós közreműködését felajánlani volt szives, annak segélyével oly eredményt sikerült elérnünk, mely — ha magában véve szerény is — de kiindulási pontul a siker reménye mellett fogadható el.

Ugyanis míg egyfelől vármegyénk főispánjának közbenjárására a földmivelésügyi miniszterium — mint az érdekelt vidéken levő kincstári uradalom felügyelő hatósága — a kitűzött cél elérése érdekében támogatását elvben megígéri, az ott alkalmazott erdő-tiszteknek a szükséges műszaki munkálatoknál való közreműködését, a meglévő kincstári épületekben turistaszállások berendezésére alkalmas helyiségek átengedését és az útépitéshez szükséges *anyagok* adományozását volt kegyes kilátásba helyezni, másfelől pedig vármegyénk közigazgatási bizottsága f. hó 13-án tartott ülésében magáévá tette azon indítványomat, hogy az 1890 évi I. tcz. alapján az úttentartási költségelírányzatba évente 940 ft vétessék fel a megnevezett természeti ritkaságok hozzáférhetővé tétele céljából szükséges utak újonnan való építésére vagy jó karba helyezésére.

Végül pedig ez iránt hozzájuk intézett felszólításomra úgy a központban, mint az érdekelt vidéken levő összes vármegyei és községi tisztviselők készséggel ajánlották fel, hogy az eszme megvalósítása érdekében teljes erejükből közre működni hajlandók és a turistaforgalom közvetítése érdekében szükséges teendőket megindítani és mindaddig vinni készek, míg a kezdet nehézségeit átküzdve, egy megízmosodott társadalmi egyesület által átvehető, vagy a kifejlődött magán vállalkozásnak átadható lesz.

És míg egyfelől saját hatáskörünkben ily módon igyekeztünk biztosítani az eszme megvalósíthatásának előfeltételeit, addig másfelől a legmelegebb érdeklődés éber figyelmével kísérjük azon működést, melyet az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület ugyanazon célnak, habár szélesebb körben való elérése érdekében buzgón megindított és kitartóan visz előre, mert, — szerény nézetünk szerint — a közigazgatás körébe tartozó feladatok egzszebb és nemesebbjeinek egyike minden szellemében

hazafias, irányában közérdekű, eredményében közhasznú társadalmi mozgalmat elősegíteni, támogatni és a megvalósítandó közcél érdekében — ha erre alkalom nyílik — szóval és tettel közreműködni.

Ép azért, midőn az általunk elért eredményről fennebbiekben beszámolok, van szerencsém az igen tisztelt igazgató-választmányt felkérni, hogy ez ideig különböző úton, de ugyanazon cél felé irányuló törekvéseinket az ügy előbbre vitele és az eszme megvalósíthatása céljából egyesítve, ezutánra egyetértően és együttesen működni, a közös cél érdekében a társadalmi és hivatalos tevékenységet egyesíteni igyekezzünk.

Ez úttal ugyan csak az elvi megállapodásról és általánosságban való határozásról lehet szó, a mennyiben az igen tisztelt igazgatóság ez ügyben való nézeteit és szándékait közelebbről ismerhetni még nincsen szerencsém és nekem is fenn kell tartanom az összes intézkedéseket illetőleg az illetékes törvényhatósági bizottság jóváhagyását, illetve hozzájárulását; azonban legfőképpen oly célból, hogy a megindítandó tárgyalásoknál kiindulási alapul szolgálhasson, van szerencsém az együttes működés programját illetőleg szerény nézetemet következőkben terjeszteni elő:

1. Mindenekelőtt az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület és a vármegye által választott bizottság bejárja az egész vonalat és annak vidékét; megismerli az összes természeti ritkaságokat. Annak alapján aztán részletes tervet dolgoz ki, hogy mely vonalok, s illetve pontok veendő figyelembe, azok hozzá férhetővé tétele érdekében minő intézkedések szükségesek és ezek megtétele minő sorrendben eszközözendő?

2. A vármegye saját és a községek közmunkaerejének egyesítésével gondoskodik a megállapítandó útvonalok és gyalogjárók kiépítéséről, sőt igyekezni fog a községeknél oda hatni, hogy maguk az egyes természeti ritkaságok könnyebb hozzáférhetővé tétele érdekében szükséges berendezések is megtétesse, pl. barlangok bejáratainak szélesítése, létrák, pallók alkalmazása stb.

3. Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület gondoskodik az egész vidék és az egyes nevezetesebb pontoknak *vonzó leírások és képek* útján a nagyközönséggel leendő megismertetéséről, gondoskodik egy jól szerkesztett *Kalauzoló leírás* egybeállításáról és kiadásáról, egyes helyeken *feliratokkal ellátott útmutatókat és jelző táblákat állíttat*, az érdekelt vidéken lakó egyleti tagok és közigazgatási tisztviselők segélyével alkalmas *vezetőket* vesz fel, azokat *jelvényekkel* látja el, megállapítja *díjait* és teendőik iránt útasítással látja el.

4. A vármegye az érdekelt vidéken lakó tisztviselők segélyével, s esetleg egyesületi tagok meghallgatása mellett gondoskodik, hogy minden községben, vagy a nevezetesebb pontok közelében levő kincstári, esetleg más épületekben alkalmas *vendéglői szobák vagy magán lakások* álljanak rendelkezésre, melyekben előre meghatározandó árért turisták minden időben szállást és ellátást kaphassanak; intézkedik, hogy a *fúvar-illetmények* és kocsibérek úgy az egész vonalon, mint annak egyes pontjaira megállapítva legyenek és *állandóan* álljanak rendelkezésre fúvarosok, kik ezen árakért vendégeket szállítani hajlandók.

5. Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület a vidékkel való kapcsolatos összeköttetés végett *fiók-irodákat*, mintegy ügynökségeket rendez be Tordán, Toroczkón, Szolcsván, Offenbányán és Topánfalván, melyeknél a turisták minden tekintetben útastást, előre megrendelt szállásra, kocsira, háttas lovakra, vezetők stb.-re szóló utalványokat kaphassanak a megfelelő állomáshely irodájához, mely aztán állandóan készen tartandó lakásokban való elhelyezésről stb. gondoskodik. Az egész vonalon távirtdai összeköttetés levén, az irodák a megrendelésekről előlegesen is értesíthetők, úgy hogy a vendég oda érkezése esetén mindent készen találjon. Ezen irodákban az összes leírások, tervek, vezetők nevei, más irodák helyei stb. főleg pedig egy részletes árjegyzék, melyben az irodák útján kapható szállások, kocsik, vezetők, háttas lovak stb. árai minden állomást illetően részletesen felsorolva legyenek, nyilvánosan ki-függesztendők lennének. Az *irodáknak* ezekkel, s a szükséges irodai költséggel való ellátása az E. K. E.-t terhelné, de e célra az irodákban megrendelt szállások, kocsik stb. díjaiból 10% levonható lenne.

6. Ezen irodák teendőinek ellátását addig, míg a kezdet nehézsége leküzdve s erre megfelelő alap teremve lesz, az erre önként vállalkozó közigazgatási tisztviselők vagy egyleti tagok díjmentesen végeznék.

Ez volna vázlata azon intézkedéseknek, melyek alapján — szerény nézetem szerint — ha maga a tényleges keresztúlvitel nem is mindjárt, de az erre irányuló tárgyalások talán mégis megindíthatók lennének, s midőn azokat e célból a mélyen tisztelt igazgató válaszmány elébe terjesztem, készséggel jelentem ki, hogy úgy a jelen tervezet tekintetében netán szükséges felvilágosítások megadása, valamint az eszme megvalósítása érdekében kívánatos munkálkodás tekintetében mindenben a legnagyobb készséggel állok a mélyen tisztelt igazgató válaszmányának rendelkezésére.

Fogadja az igazgató válaszmány megkülömböztetett tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Torda, 1890 aug. hó 23-án.

Sándor Fános,
alispán.

II.

Alsó-Fehérvármegye.

1. Az E. K. E. válaszmánya osztályunkat részletes munkaprogramm bemutatására szólítván fel, s különben is osztályunk szabályzata szerint az osztálygyűlés teendője levén a munkaprogramm megállítása, az osztály közgyűlése elé a következő munkaprogrammot van szerencsém előterjeszteni.

2. Első és anyagi áldozatok nélkül csak a tagok ügybuzgósága igénybe vételével létesíthető és a turista ügynek mégis igen lényeges szolgáltatásokat biztosító teendője osztályunknak *útastító ügynökségek szervezése*, kik az utazó idegeneknek a főbb kiindulási pontok és tehető kirándulásokra az útastást megadják, kalauzt, háttas lovat, fuvarost rendelnek meg, azokat nyilvántartják, a kalauzokat a legszükségesebb szolgálatra kioktatják. — Ilyen ügynökségek szervezendők Nagy-Ényeden, Tövisen, Gyulafehérvárt, Magyar-Igenben, Zalath-

nán, Abrudbányán, Verespatakon, Marosujvárt és Vízaknán. Háttas ló és kalauz szerző ügynök Bucsum-Szászán. Ezen ügynökségeket legcélszerűbben az egyletnek közigazgatási tisztviselő tagjai, járási és községi tisztviselők válalhatják el, ők minden időben feltalálhatók, néhány kincstári bánya- és erdő-tisztek is segídkezhetnek.

Második és megint igen csekély anyagi kiadásba kerülő teendő az egyes szebb kirándulási pontokhoz a járt közlekedési útból vezető mellékútnak, ösvény-nyomnak jelzése; melyek az útasnak a kalauz nélküli hozzájutást megkönnyítik s a kalauz szolgálatot inkább csak a podgyász vitelére utalják.

Jelen jelzések foganatasítandók.

a) a *Pilisre* a forrástól a könnyebb irányfeltalálhatása végett, a csúcsnak a szem elé kerüléséig és a tetőről le Valea Uzi felé, a törvényhatósági útig; a Pilisre vezető törvényhatósági út szabaderdei szerpentinait megrövidítő gyalogösvény is ki lenne jelölendő.

b) A *csáklyai kőre* a csáklya havasgyógyi útból, s a tetőről le a *felső-gáldi* völgybe.

c) *Boros-Bocsárd* községtől a *Kecskekőig*.

d) *Zalathnától* a fenesi *Kecskekőig*.

e) *Bucsum-Szászától* a *Detonátáig*.

f) Az abrudbánya-kőrösbányai törvényhatósági útból a *Vulkánra*.

A jelzés egyszerűen fa oszlopra vagy a hol van erdei élőfára, színes deszkatábla felszegzéséből, az útba, eső kövek és fák festékekkel bemázolásából állana; póznát, deszkát az illető községektől bizonyára ingyen lehet kapni, csak a festék, kiszállítás és felállító napszamos díja kerülne pénzbe.

Harmadik teendő, mely már nagyobb kiadást igényel, néhány hirnevesebb hegyre egyszerű menedékház építése volna. Miután éghajlati viszonyaink azokban pár órai tartózkodásnál többre alig szorítják az útast, ezen menedékházak egyszerű deszkaépületek lehetnek, esetleg meghálásra időnként friss szénával, egy kis tüzelő helylyel és fakészlettel ellátva. Menedék-házak építendők:

a) A *Detonátára*, mely már el is készült és be-rendeztetett.

b) A *Pilisre* a forráshoz; ehhez Nagyenyed város segélye nyerendő meg, ki az ösvényjelzést is bizonyára szíves lesz megtéetni s ki szabaderdei erdészházát mint már eddig is tette, készséggel fogja a nyugoti hegy-ségbe utazók részére megálló helyül felajánlani.

e) A *Vulkánra*.

d) A *csáklyai kőre*.

e) A *Kecskekő* alá három utóbbi kisebb méretű lehet, nagyobb társaságok nem keresvén fel e csúcsokat.

Negyedszer minden irányban agitáció fejtendő ki a nevezetesebb természeti szépségeinket megközelítő utak kinyitása iránt. Ezen utak mindannyian községi közlekedési, vagy legalább községi határút jellegűek levén, azoknak az érdekelt községek által helyreállítása szorgalmazandó. Ez azon pont, a hol vármegyénk nagymértékben elősegítheti egyesületünk céljait s ha közvetve pénzalap hiányában nem is jöhet pénzadományyal

segítségünkre, közvetve annál többet szolgálhat érdekeinknek. Ilyen útvonalak:

1. A *nagyenyed-ponori* törvényhatósági útból Bredestől Alsó-Szolcsvára a »Buvó patak« közelében elvezető vicinális út kiépítése, a melyet Torda-Aranyos-megye saját területén már elkészített; ezen út a nagyenyed-ponori út forgalmának egyik életető ere lenne és első sorban lenne kiépítendő.

2. A *felsőgáld-intregáldi út* a felső-gáldi sziklaszoros és az intregáldi völgy nagyszerű természeti szépségeit nyitná meg. Intregáld jelentékeny hegyi községnek egyetlen szekérrel járható útja lenne.

3. A *csáklya-havasgyógyi út*, mint a »Csáklyai kő« útja.

4. A *zalatna-vulkóji út* a vulkóji patak jobb oldalát kísérő hegygerinczen, kevés munkával járhatóvá tehető, itt érdekelve van a vulkóji bányabirtokos L. Lukács László pénzügyminiszter is, ki bizonyára nem vonná meg anyagi segélyét ezen út helyreállításától.

5. A *bucsum-szásza-detonáti* és a *verespatak-detonáti út*, itt a kincstár is érdekelve van bucsumi erdői hozzáférhetővé tétele végett; Verespatak segélye is meg lenne nyerhető.

6. Az *igenpataki* határon fekvő »tengerszem«-hez (főzer) Magyar-Igenből vezető határ út, esetleg ki az igeni havas tetejére és le az intregáldi völgybe.

7. A *Kecskekőre* vezető út a boros-bocsárdi határon.

Ezen útvonalak közül a három első községi vicinális út jellegű s a szolcsvai és intregáldi oly fontosságú, hogy azok kiépítésére a megyei útalap segélye is törvényszerűen igénybe vehető; a többi községi, közdülő út jellegű, s az érdekelt községek és birtokosok nyerendők meg mielőbbi járható állapotba hozatalukra.

Most következnek az ezen útból készíttendő és gyalogösvények, melyek miután az által csak a turista van érdekelve, csak saját erőnkkel a központ segélyét is kikérve létesíthetők, ezek:

a) Felgyógyon felül Remete-Monostoron és a diódi patak zárjához (Tyeja) vezető ló és gyalogösvény, egyelőre csak a szorosban lévő kőkapuig építhető, azontul oly természeti akadályok fordulnak elő, hogy a szükséges költséget csak az alpesi vidékeknek megfelelő turista-forgalom esetében lehetne befektetni.

b) A csáklyai havasgyógyi útból a csáklyai köre kiágazó ösvény készítésére.

c) A Kecskekő csúcsára felvezető, különben eléggé járható ösvény kiigazítása.

d) A Zalatnáról a fenesi Kecskekőig vezető lóösvénynek a veszélyesebb helyeken kiigazítása.

e) A kőrösbányai utról a Vulkán csúcsára alkalmas ösvény építése.

Ezek közül a munkálatok közül első a Tyeja (Remetei Sziklaszoros) megújítása, melyhez a központ segélyét is kérnünk kell; a vulkáni ösvény elkészítését és jelzéssel ellátását Abrudbánya városától várhatnók.

A fürdő-ügyeket illetőleg a megye területén levő két fürdő, a *vizaknai* és *marosujvári* sósgyógyfürdők a magyar kincstár tulajdonát képezvén: azok megfelelő módon fejlesztése a tulajdonos kötelessége, mit a folyton gyarapodó személyforgalomra tekintettel el is vár-

hatunk s osztályunk teendője e részben a hiányok orvoslását illetékes helyen, ha kell sürgetni is. Azonban van egy természetes edző hideg vízben bővelkedő, s nagyszerű természeti szépségekkel kinálkozó havasi völgyünk, mely kedvezően kinálkozik egy kisebb hidegvíz gyógyítóintézet és nyári üdülőhely létesítésére. Ez az intregáldi völgy, melynek egyik gazdag hidegvíz-esését zuhany alakjában már régóta használta a helyi intelligenciája fürdőzésre — s a használat régiségére vall, hogy Intregáldnak a hely közelében levő határdülője is »feredő« nevet visel. Itt egy hideg vízgyógyító móddal összekötött nyaraló telep létesítése osztályunk által előtanulmány tárgyává lenne teendő. Ezen szép helyet Gyulafehérvár város pénzarisztokráciája karolhatná fel.

Hirneves nemes fém- és sóbányáinkra csak fel kell hívunk az utazók figyelmét, azok megmutatására bűzgő kincstári tisztviselőink, mindig a közönség rendelkezésére állanak.

Végül munkakörünkbe tartozik az ethnografiai adatok gyűjtése; a munkában egyik másik megfelelő alapismerettel rendelkező, de az utazgatásra és felvételekre anyagi segélyeszközökkel nem bíró társunk támogatása szükséges és jó szolgálatot tenne-e célra egy fotografáló készülék beszerzése, melylyel nemcsak az ethnografiai fölvételeket, hanem a szebb természetes pontok levételét s azok szintén programmunkba vendő leírásának s az *Erdély* és más földrajzi folyóiratokban illusztrálva kiadhatását elősegíthetnők, — s melyek később helyi kisebb úti kalauzok kiadására forrásul szolgálnának.

A szurduki csatorna.

Irta: **Genesy Zoltán.**

(Egy képpel.)

Gyilkos-tó partján megállva, szemközt a sziklafejét égnek emelő Kis-Czohárddal, különös búbáj fog el mindig.

Erdős hegyek s kopasz sziklafalak kuszoruja között, a tó csendes vizének szélén, a természet nagyszerűségében Isten kezét látva, úgy érzem kicsinységemet s mégis mintha közelebb volnék hozzá.

Egyaránt nagyszerű, akár a hajnal derűjéhez életkedvet jött ide gyűjteni az ember, akár alkonyatnál a sötétedő vizen evezve, feledni kíván

Pedig ez csak kezdete annak a sok természeti fenségnek, mit bennebb a hegyek magukban rejtnek.

A tó északkeleti fejenél, szűk völgyben, óriási sziklák között, Békás-felé két út visz tovább. Balfelé a Kupás, jobbra a Szurduk havasba jut az ember, egy-egy órai gyalog út után. Mindkettőben nagyobb szabású fatelepek vannak; a szurduki telepén pedig egy kis falu keletkezett. Székely, olasz, bajor, lengyel, oláh munkások foglalkoznak; van köztük egy-egy zsidó

is. Ez a nemzetközi falu a Kis-Békás rohanó vizének völgyében épült pár év óta, mióta a Gyergyó-Szent-Miklós község tulajdonát képező Szurduk havast egy fakereskedő társaság kihasználásra kivette. Maga a hely a még fennálló óriás fenyőivel, sziklás hegyeivel elragadóan szép, annyira, hogy két három napi ott lét után csaknem fáj a távozás onnan. Olyan szívesen maradna az ember.

Nem tudja, a viz-e, a balzsamos levegő, vagy a sejtelmes messzeségből rábámuló sziklaóriások bővölték-e meg, vagy a fűrészek, gyárak mormogásában, azok nagyszerűségében rejlik az a titkos erő, a mi úgy megkötötte.

Azt a rengeteg sok fát, mely ottan évszázadok alatt felnőtt, most dolgozzák fel s szállítják tovább, nagy részét Oláhország felé. Csak-hogy természetesen az erdei utak rosszasága miatt a szállítás legyőzhetetlen nehézségekbe ütközött, úgy erre, mint Oláhország felé s épen e miatt a helyzet a vállalkozókra már-már válságos kezdett lenni.

Megszületett aztán a gondolat, egycsatornát építeni a Kis-Békás völgyén le Moldova felé.

A Kis-Békás a szurduki telepet átszelve, hol a fűrészeknek és

gyáraknak mozgó erejét képezi, sötét vizével a teleptől mintegy két kilométert halad tágasabb völgyében északkelet felé s ezután fékezhetetlen hullámaival betör egy sziklaországba, honnan kezdve, további útja titkos, senki által nem látott volt a legközelebbi évekig.

Kisérelték sokan a vizen lefelé haladni a szikla-hasadék torkolatán túl, de hamar visszatértek

Mert innen kezdve a Kis-Békás néhol négy-öt száz

méter függélyes magasságú, néhol csak ölnyi szélességű hasadékban, itt-ott három méteres vizeséssel és mélységgel, szikláról sziklára esve rohan tova, elégedetlenül sorsával, hogy e sziklabörtön gátat vet hullámainak s ember által alig megközelíthető partját nem tudja szétszakítani. Két kilométer van ilyen nagyszerűségében borzalmas útja, melyen tovább halad idegen

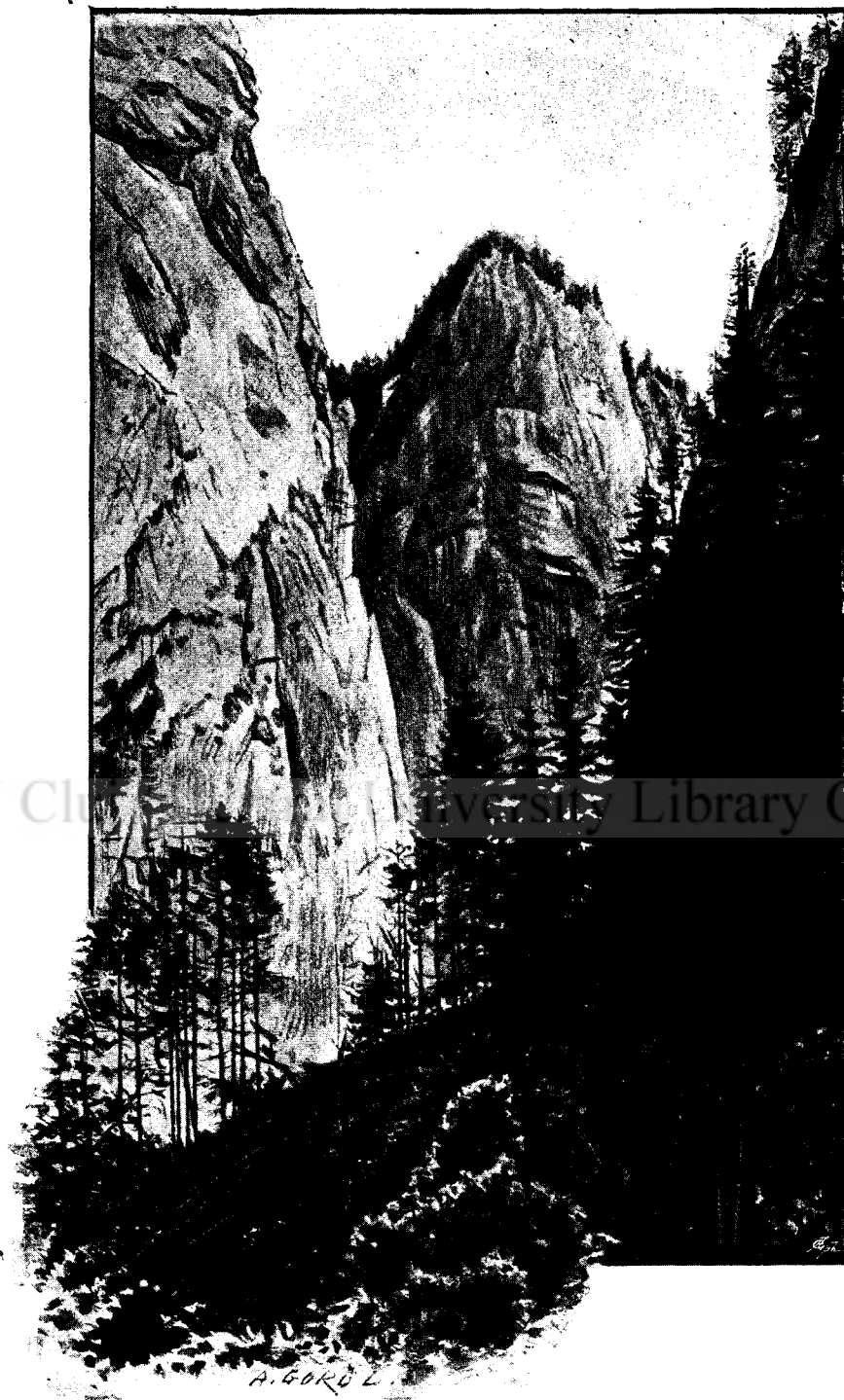
ország felé. Ez az egyetlen út, melynek iránya és esése alkalmas volt a tervezett csatorna elkészítésére.

Szakértő mérnökök jöttek oda; egy része lehetetlennek mondtotta a csatornának a patak feletti elvezetését, másik része milliókról beszélt. . . . Ma a Kis-Békás vize felett, kettőtől harmincz méter magasságban s negyvenkét kilométer hosszúságban, a gyorsvontatónál nagyobb sebességgel szállít az alig egy méter széles s ugyanilyen mélységű csatorna, naponként négy-száz fuvar erejének megfelelő mennyiségű deszkát Oláhországba, Gura-Békásig.

Ma a Kis-Békás vize felett meredő sziklák kápráztató színjátéka, nem csak [a szárnyasok gyönyörűsége; ma, mondhatni minden veszély nélkül mehet az ember a csator-

nán, vagy oldalánál a deszkákon, melyek a felügyelő részére vannak oda fektetve és bámulhatja a sziklák közé ékelt azokhoz kötött csatornán, az éggel daczó sziklák nagyságában a természet, s lefelé tekintve 30 méter magasról, az emberi erő hatalmát.

A csatornáról a mélységbe tekintve, mintha a vízzúgásban fenyegetést lehetne hallani, mintha az dühében verné hullámfejét a sziklakövekhez, hogy miért

RÉSZLET A KIS-BÉKÁS SZOROSBÓL.

Képek Brassó vidékéről.

Irta: **Solymássy Adolf.**

(Két képpel.)

I.

A Prepástya.

Erdélynek szépségben gazdag vidékei jó részt ismeretlenek; fel kell őket fedezni még az erdélyi ember számára is. Brassóiak társaságában a Prepástya szépségeiről beszélgettünk és a brassóiak — csak hírből ismer-
ték. Akadt a társaságból egy, a ki ott járt, de az már nem volt brassói.

Méltán csodálkoztam e közömbösségen, melyet az erdélyi szép szülőföldje iránt önkárára tanúsít. Pedig a Prepástya, e nagyszerű sziklahasadék megérdemelné a hírt, mert páratlan a maga nemében s ha még kiemelem könnyen hozzá férhető voltát, csodálkoznunk kell, hogy többen nem látogatják.

Brassótól vasút visz el Zernestig, másfél óra alatt ott vagyunk. A községből a Kis-Királykő aljáig csak jó negyedóra és a Riu völgyébe érünk, mely a Magurát a Kis-Királykőtől választja el. Már e völgy megérdemli a megsejtelést. Alját széles patakocska hasítja, jobbról, balról többé-kevésbé meredek sziklák emelkednek a magasba, míg az összekúszált lomb és fenyőfák tarkítják oldalait. S e szép völgy szekérral járható, benne elég

Solymássy A. rajza.

A PREPÁSTYA.

döcögős úton jutunk a Prepástya szájához, mely még mindig kocsival is járható. Útunk eddig délkeletnek vitt és most befordulunk nyugatnak az égnek meredő sziklák közé, szűk sikátorba, mely néhol alig szélesebb három méternél, míg oldalfalai 400 métert is megütnek.

Tessék az arányt elképzelni és fogalmat alkothat ki-ki magának a látvány nagyszerűségéről, mely a kedvesség hiányával sem szűkülökdi. Az üde, zöld lomb és fenyőfa vegyest váltakozik a sziklafalak hamvasszürke színével, melyet a déli nap meleg színekkel elevenít. Két vízeséssel is találkozunk, egyik a hasadék szájában, másik képüktől még feljebb van. A hasadék fenekén csörgedezik a kőpatak, hogy ismét eltűnve, föld alatt folytassa útját. A Kis-Királykő tövében aztán az eltűnt

hábortatják az emberek őt sziklasírjában, hiszen abból úgy is feltámad. . . .

Egy bátor olasz, — Giacomuzzi Titának hívják — ki ma különben tetőtől-talpig magyar ember s kinek szívességéből legutóbb is egy tizennégy tagból álló társaság élvezte e vidék szépségeit, építette e csatornát.

Életveszélylyel, néhol falábakon, máshol úszva, kötelek segítségével, éhezve napokig, bátorságban vele versenyző néhány székely társával a Kis-Békás völgyét megmászta, tervet készített s 80,000 frt költséggel két év alatt felépült e bámulatra méltó csatorna.

A szikla-hasadékban, mintegy három kilométerre a teleptől, van egy vízesés. A jobboldali szikláról hull alá a víz, mindennütt odasímulva a sziklához. Hatvan-hetven méternyi esés után megtörik s e helyen egy szabályos köralakú, egy méter mélységű medenczét vájt magának, honnan a húsz méter mélységben szaladó patakba omlik. A csatornától egy lélekvesztő, karfával ellátott hidon egész a törésig lehet jutni.

Európát bejárt turisták a mult év folyamán itt is megfordultak s úgy nyilatkozott egyik közülök, hogy szebbet útjában nem látott.

A keskeny sziklahasadék egy kanyarulatát elhagyva, váratlanul tűnik szembe a vízesés mintegy 40—50 lépésnyi távoból s felső részén a napsugarait megtörve s ezer színbe játszva, olyan édes simulással csúszik alá, úgy ragaszkodik a sziklához, mintha érezné, hogy rövid ideig tart már ölekezése sziklaanyjával, mintha

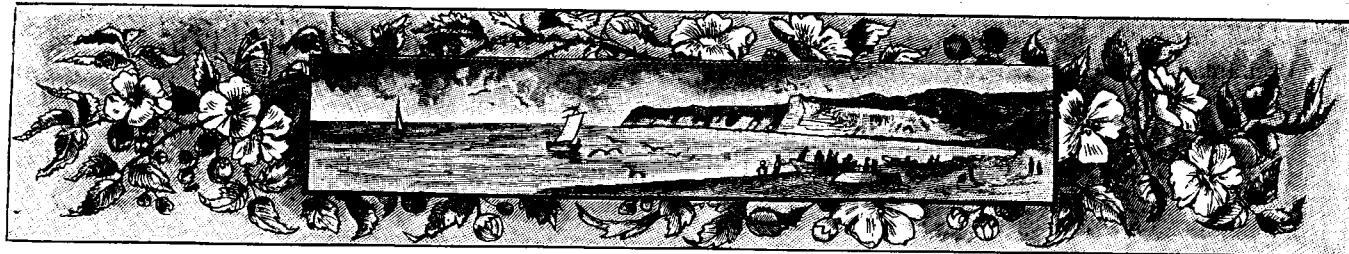
érezné, hogy meg kell válnia tőle, mert az a zúgás alant az ő végét, az ő halálát jelenti.

Kevesen tudják, mennyi szép van itten, kevesen járnak erre, pedig a ki csak egyszer látta e tájat, nem feledi el soha.

Kalap levéve sokáig néztem a vízesést s mikor el kellett válnom tőle, olyan szomorú gondolat fogott el, mintha végbúcsut vennénk.

Elgondoltam, hogy tíz év múlva, az erdők kihalása után, lebontják a csatornát s a vidék szépségeinek e koronája messze időkig, talán örökre elzáródik az emberek szemei elől.

E sziklavölgyek csodás szépsége újra megközelíthetetlen lesz az embereknek, újra csak sejtetem lesz, mint volt azelőtt . . .

patakocskák széles mederben törnek elő s ha ugyan forrásnak lehet nevezni a földből fejtörő vizeket, ez a forrás már néhány lépésnyire malmot hajt.

A hasadék hossza 3—4 kilométer lehet képünkig, a honnan azonban még feljebb húzódik. Örökké változatos sziklacsportjait bőven díszíti a havasi gyopár, mely itt a lombfák aljáig leereszkedik és a bükkfával együtt érleli termését.

Mily hatalmas alkotás e sziklahasadék, azt tollal leírni nem lehet; ki élvezni akar, ne sajnálja azt a kis fáradságot, melybe útja kerül. Menedékházra s kis kényelemre volna szüksége a helynek, s a turista szívesen itt időzne. Sajnos mindkettő a hiánya, de talán jobb így, mert ünnepélyes magányát nem zavarja a turista hangja, falait nem mázolja be látogató és a fecskefarkú pinczér nem emlékeztet a — valutára.

II.

Prázmárról.

Solymássy A. rajza.

A ki a szász földnek, a háromszéki határhoz közel levő e falucskájában kiszáll, nem bánja meg, mert e csinos község, habár síkságon is fekszik és táji szépségekben környéke sem bővelkedik, a székelyföldre kíváncsozó turistának elég érdekes látványt nyújt. Csinos tiszta házacskaí homlokzatát a gazda neve és az évszám díszíti, alatta gyakori a gótbetűs, persze német felirat, melynek némelyike elég eredeti s hol ájtatosan szól az útas-hoz, hol lakójának egy-egy jellemvonását hirdeti.

A község közepén, a vár előtti téren oly bő és annyi forrás fakad, a melyek még jóval nagyobb községeket is el láthatnának vízzel; általában Prázmár körül

mindenütt patakocskák szelik át a réteket, a melyek forrásai mind a közelben fakadnak.

Legérdekesebb azonban vára, mely a község közepén, szép tágas téren fekszik, a melyet aztán be is tölt. Vára alföldi szójárás szerint földvár, mert nem fekszik hegyen. Építési modora leginkább meglepi a szemlélőt. A homlokzat elég cifra, a nélkül, hogy túlterhelt volna, díszítménye és a kapú is elég egyszerű, mégis bizarr; utóbbi újabbkorinak mutatkozik.

A mint a feléje vezető sétaútról a kapú alá jutunk, melyet talán egykör felvonó híd helyettesített, — oszlopos bejáratba jövünk, melyből több ajtó nyílik különféle helyiségekbe. Ezek egyike az őrszoba, mert jelenleg ebben az első részben a község irodái vannak elhelyezve. A bejárat leereszthető ajtókkal, a folyosó fülkékkel van ellátva, melyek hajdan a védelemre szolgáltak. A folyosón túl az első udvarba jutunk. Már itt feltűnik a számtalan ajtó, melyek folyosókból nyílnak be és a vár helyiségeibe vezetnek. A vár a község összes lakosait befoglalhatta és minden család számára külön kamrát tartalmazott. Az ajtókon több bevagdalt név olvasható, talán az egyes családok nevei, melyek egykor itt elhelyezve voltak.

Újabb kapun és folyosón megyünk keresztül a második udvarba, a hol a templom áll. A templom régen te katholikusk volt, azért díszíti a protestánsoknál rendszeren hiányzó kereszt a tornyát. A kegyelet nem bántotta a vallás jelvényeit, a templom belsejében is az ajtó felett függnek a régi szentképek, a melyek a katholikusk időkben még fenmaradtak. A templom udvara külszínre egyezik az első udvarral, ajtó, ajtó mellett, nyikorgó lépcsőn haladunk fel a szűk kamrákhoz és a védelemre szánt folyosókhoz, hol a törések és nagyobb nyílások majd a fegyver irányzására, majd arra szolgálhattak, hogy kövek, forró homok, víz vagy szurok fogadja az ellenséget.

Az első udvar előtti lépcsőn a községi irodába megyünk fel. Nagy faladában őriznek itt okiratokat az erdélyi fejedelmektől, de nem egy magyar királytól is, legérdekesebbje ezeknek mégis valami per, a melyet méterrel lehetne mérni, mert a papírvék összevannak ragasztva és az egész per egyetlen tekercset képez. Ennek daczára rövidebb per, mint sok olyan, mely mai nap kerül elbírálás alá.

A régi ódon falakat komor sötétségükkel odahagyva, kellemesen lep meg a nyári nap meleg fénye; folytassuk útunkat a kéklő hegyek felé Háromszék sárga búzaföldein keresztül, azzal az óhajjal: hatná át ez elhagyott vidéket is a magyar eszme!

KÖNYVESHÁZ.

Kolozsvár az elemi iskolában.

A földrajz az az elnyűhetetlen fodorvászón, melyre a turistaság hímezi gyönyörű varrottas ornamentikáját. A turistát ellenállhatatlan vágy vezeti, hogy szemtől-szembe megismerkedjék azokkal a vidékekkel, melyekről olvasott, vagy hallott, melyeknek képmásait látta. Azonban: *ignoti nulla cupido!* a mi teljesen ismeretlen előttünk, azután nem vágyódhatunk. Tudnunk kell, hol keressük a szépet, az élvezetet. Tudnunk kell, merre menjünk, hogy gyönyörködhessünk; mit nézzünk, hogy láthassunk. A test és lélek üdülése főcélja a turistaságnak, de mint az igazi művészetben, úgy a turistaságban is az élvezeten kívül értékes tanulság is van és a kellemeshez épen nem alkalmazatlan kiránduló társul önként szegődik a hasznos.

A földrajz tüzetes ismerete úgyszólván nélkülözhetetlen alapja a komoly és rendszeres turistaságnak. De viszont a turistaság is nemcsak a turistának saját ismereteit gyarapítja, hanem gazdagíthatja magát a földrajzi tudományt is.

Paedagogiai fontos elv, hogy minden gyermek turista legyen. Az iskolai turistaság pedig mindenek felett tanulságos. Most a természet az igazi múzeum, laboratorium, szemléltető könyvtár. Itt lehet igazán tanulmányozni, kísérletezni, olvasni, tanulni!

Főképen a földrajz valódi tanterme csak künn lehet a szabadban, s a legjobb dombor-művű térkép bizonyos a vidék maga, a földrajz helyes módszerű oktatása tehát a legnagyobb fontossága a túristaságra nézve. Fontos, hogy a gyermek megszokja: nyílt szemmel, fogékony kedélyvel járni isten szép világában, és hogy alapos tudomást, élénk képzeteket szerezzen magának a szülőföldről s a nagy világról, hogy aztán legyen később a mi vonzza és tapasztalatok szerzésére indítsa. És vágya lesz, bejárni a honi vidékeket, megismerni a hazát. Már pedig csak azt bírjuk, sőt csak azt ismerhetjük igazán, a mit jól ismerünk. És a kit gyermekkorában érdekelt idegen országok leírása, az vándorútra fog kelni, hogy aztán hazatérve még jobban megbecsülje, megszeresse az édes otthon.

A ki a honismeretet terjeszti, az előmozdítja a hazai turistaságot is és viszont. *Schwarczel* Adél k. a., a kolozsvári katolikus leányiskola vezető tanítónője, régi szorgalmas turista. És nem csak maga talál élvezetet kirándulásaiban, hanem mások gyönyörűségére és okulására, le is írja azokat, többnyire az *Erdély* hasábjain. És ime, kiderül most, hogy ezek a kirándulások egyúttal komoly és tervszerű tanulmányutak voltak, melyeknek eredményeit rendszeres össz foglalásban a derék író a tanügyi iroda-

lomnak az elemi iskolának való földrajz és hozzá való vezérkönyv alakjában nyújtja.¹⁾ A földrajz tulajdonképpen egyenesen a kolozsvári és kolozsvármegyei elemi iskolák részére készült és a várost és vármegyét tüzetesen leírja az első részben, némely földrajzi előismertetések után. A második rész Erdélylyel foglalkozik elég részletesen, folyóvidékek szerint, a harmadik rész Magyarországot vázolja röviden, a negyedik rész függelékül a többi világot.

A földrajz első részének a térképpel együtt a turista is hasznát veheti, Kolozsvár városa leírásának és térképének pedig a várost látogató idegen. (Nem fojthatunk el egy igazán *pro domo* észrevételt: a térképen nincs kiírva a Jókai-utca, a hol az E. K. E. fészke van.) A két munkának, mint iskolai könyvnek behatóbb bírálata nem ide tartozik. Megjegyezhetjük azonban: az anyag egészben jól van megválasztva, a módszeres útmutatás általában helyes. De van néhány tárgyi hiba, kivált a nem topographiai dolgokban; a községek beosztása sem a könyvben, sem a térképen nem felel meg a mostani közjogi állapotnak; az előadás világossága, szabatossága és magyarsága nem mindig kifogástalan; a nevek írása nem következetes. Ezeket a hibákat egy *pályamunka* bírálatánál észre kellett volna venni. A játékházakkal való szemléltetés helyes eljárás ugyan, de az elemi földrajz módszere előtt már nem ismeretlen.

Üdvözljük derék turista társunkat e hasznos és tanulságos könyvek megjelenése alkalmából. Óhajtjuk, hogy lankadatlan buzgalma tovább is gyarapítsa honismertető irodalmunkat, hadd érvényesüljön az a magasztos elv, melyet könyve jelszavául választott: »Tanuld ismerni az egész világot, de első és legszentebb legyen előtted a haza.«

H. A.

Annuaire du Club Alpin Français, 23. évf (1896) I. kötet, 8-adrét, 635 oldal, térképekkel és számos fényképpel illusztrálva. Paris, ára 10 frc. A több mint 6000 tagot számláló *Franczia Alpesi Klub* vaskos évkönyvét, ha átlapozzuk, nemcsak a tartalom változatossága, de mindenekelőtt a kiállítás és az illusztrációk ragadják meg figyelmünket, melyek az alpinizmus szellemétől teljesen áthatott cikkekkel teszik érzékelhetőkké. A tanulságos leírások során egyszerű és természetes modorban nagyobbára műkedvelő írók tollából eredő dolgoza-

¹⁾ *Földrajz* az elemi népiskola III-ik osztálya számára. Pályadíjjal jutalmazott munka. 32 lap kolozsvármegyei térképével. *Vezérkönyv a földrajz tanításához* az elemi népiskola III. osztályában. 80 lap. Kolozsvár város térképével. Mindkettő megjelent 1897. Kolozsvárt, a kolozsmegyei r. kath. tantestület kiadásában.

KÜLÖNFÉLÉK.

Orbán Ferencs brassói állami felső kereskedelmi iskolai igazgató, az E. K. E. brassómegyei osztály elnöke, e napokban töltötte be tanügyi működésének 25-ik évfordulóját, mely alkalomból *Wlassics* Cyula vallás- és közoktatásügyi minister elismerő, meleg hangú levélben üdvözölte az érdemes tanférfit.

A vezetése alatt állott és álló intézetek tanári és tanítótestületek, valamint őszinte barátai, lelkesült örömmel üdvözölték őt, s az állami tanítótestület azzal tette emlékezetessé iskolájuk megalapítója, hosszú időn át volt igazgatója s jelenlegi gondnoksági ügyvivő elnöke munkásságának e határpontját, hogy *Orbán* által évekkel ezelőtt megteremtett segélyalapot, melynek célja szegény gyermekek segélyezése, az általuk eszközölt krajczáros gyűjtésekből *egyezer koronára* egészítvén ki, ezt *Orbán Ferencz* segélyalap címen tették gyümölcsözővé.

De emlékezetesebbé teszik *Orbán* F. igazgató tanügyi működését azok a tanügyi paloták, a melyekbe a részint már elhelyezett, részint legközelebről elhelyezendő iskolákat ő szervezte s a mely paloták építéseért ő fáradozott és buzgólkodott évek hosszú során át.

A ministeri levél így szól:

Tisztelt Igazgató Úr!

Arról értesültem, hogy Igazgató Úr e napokban ünnepli tanári működésének 25-ik évfordulóját.

A magyar közoktatásügy terén eltöltött ezen hosszú idő alatt Igazgató Úr mindenkor meleg ügyszertettől vezéreltetve, lankadhatlan ügybuzgalommal szolgálta a hazai tanügyet.

Munkásságának e határpontja nekem is kedvező alkalmúl szolgál arra, hogy melegen üdvözölve a tanügy érdekében és különösen a kereskedelmi oktatás terén kifejtett hasznos működéseért őszinte köszönetet mondjak.

Tisztelettel

Wlassics, s. k.

tokkal, de a szakirodalomban számottevő ismeretekkel is találkozunk. A megmászásra legnehezebb és örök-rejtélyként vonzó »Meije« *Escudé* tollából, továbbá egy turista történeti dolgozat »Utazás a Grande-Chartreuse-ön át 1804-ben« valóban érdekesek, nemkülönben különös ötlet a nevesebb költők, írók és művészek regényes utazásainak összeállítása egy másik cikkelyben, mely a Mer de Glace és Chamonix hírneves túristáinak egyes epizódjait eleveníti fel; különben *Brault* gyönyörű képekkel tarkított bájos irányú elbeszélései a Mont-Blanc örök-szép hómezeire is elvezetnek. Színes képek, tervezetek, a klub múlt évi története, az osztályok működése s a lefolyt év főbb mozgalmai és alkotásainak táblázatos kimutatása egészítik ki a pazar kiállítású kötetet. Mint eredeti gondolatot végül egy klub tag azon tervét említem meg, mely szerint egy külön szakosztály egyes-egyedül az alpesi szakirodalom történetének szentelné magát.

Za-la.

NÉPRAJZ.

Kapu felíratok a székelyföldön.

Közlő: *Harmath Lujza*.

Gazdag néprajzi gyűjteményemből itt közlök néhány eredeti székely kapu felíratot, melyek érdekes világot vetnek e jóra való nép költői vénájára s ősi szokásaihoz való erős ragaszkodásáról tesznek fényes tanúságot.

A szép tulipánosra festett és czifra faragványos kapuk oly vonzóvá, barátságossá teszik a székely falukat és mintegy fenntartói századok vésze és viharai közepett a népköltészetnek. Lerombolhatta török-tatár, elpusztíthatja a tűzvész lángja, de, ha újra felépíti hajlékát, első a *leveles* kapu, melyet felállít és pár sorban, mintegy oda rajzolja kapuja fölé naiv lelki világát, eredeti gondolkozását.

Azt hiszem, hogy hasznos dolgot cselekszem, mikor néprajzi gyűjteményem számára ez igen érdekes részletet is szorgalmasan összeszedem. Ma már ugyanis veszendőbe vannak nemzeti kincseink, mentsünk meg amit még meg lehet menteni belőlük.

Ime néhány igen érdekes kapu felírat :

»Isten segedelmével,
Építette Buna Márton.
Párjával Rab Sárával.
Anno 1851-ben.

Nekem első házam az bölcső deszkája,
A második pedig ezen háznak fája,
A harmadik léssen koporsóm deszkája.«

»Egy másik kapun a szokásos : ki építette után, ez áll :

»Az Ur aláz és magasztal,
Megszomorít és vigasztal,
Ha akar.«

Igen eredeti az alább közlött:

»Ki bé akar jönni békés szívvel legyen
És nagy botja legyen,
Mert ha lopni akar.
Én majd utol érem.«

»Építete Márton István Párjával
igyekezél És Dolgozál
Az Istenhez Fohászkodjál
Ugy lesz Áldás az Házadnál.«

»Mi Haszna szép Házat,
Kőből építettem.
Költözik mahonap
Más belé Helyettem.
Ez ház építettet
Kis gergel számára
Sok álnok sziveknek
Mérges boszu Jára.«

»Imádkozzál és dolgozzál
Ugy lesz Áldás a házadnál.«

»Péter Építete
Munkával kereste.
Isten segítete
Katával kereste.«

»Igyekezél és dolgozzál
Ugy lesz Áldás
Az házadnál.

Az ki ez építést mindig ellenezte
Azután mégis Csak szépen megengedte
Ez jószágáért az Ur Isten segítje.«

»Megujult már E ház Az Urnak
Nevében Jonás András által
ez O Életében és Buna Katá-
nak Gazdasszony létében
Én is megépítém
Az Urnak nevében.«

»Készült Ezen Kapu 1863-ba
A szép Pünkösdi havába
Dicsőség Legyen a Szent Háromságnak.
Kovács János Az nevem.
Látja Eztet Itt minden.
Ki Bé Akar Jönni
Békés Szívvel legyen
Kivánjuk Így legyen
Igaz Ember legyen.
De Ki lopni akar
Jó lába is legyen
Mert Én Utol érem.

»Ezen kapu épült Isten segedelméből
Török Gergely és neje Nagy
Erzsébet által 1889-be M. C. U. 22.«

»Zörgessetek és megnyitvatik.
Kérjetelek és megadatik.
Egy szép korona számodra tartatik.
Kit az Ur Jézus fejedre téssen.
Utolsó ítélet a mikor meglészen.«

»Békesség a bemenőknek
Egység a kimenőknek.«

»Elkészült már e
Ház Az Urnak

Nevében Jakab
Márton által az ő éle-
tében és Joris Maris-
nak Gazdasszony
létében Építették mű ezt
Az Urnak Nevében.«

»Jó szívű Hív barát
Kapumon bejöhetsz,
Álnok hizelkedő
Előtte elmehetsz.«

Igen érdekes két felíratot találtam
még két iskola kapuján. Az egyik
Zajzonban Háromszék megyében van,
a másik Makkfalván Maros-Tordában.

»Zajzoni kis Eklesia
Építette mert Iskola
Itt sok gyermekek tanulnak
Urnak Dicséretett mondnak
A ki ebben segíthetett
Az a menyben nyerjen kincset!«

Adták a székelyek
Veselényinek Hazafiságáért.
Szenteli
Hazafiság kifejtéséért
A székely nemzetnek
Veselényi.

EGYESÜLETI ÉLET.

A központ gyűlései.

As E. K. E. néprajzi bizottságának ülése.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület által kiküldött néprajzi szakbizottság nov. 14-én tartotta első ülését *Kuun Géza* gróf elnöklete alatt, melyen jelen voltak *Deák Lajos* kir. tanfelügyelő (M.-Vásárhely), *Halász Ignác* dr. egy. tanár, *Herrmann Antal* dr. tanár (Budapest), *Jósika Lajos* báró oszt. elnök (Branyicska), *Kozma Ferencz* kir. tan., tanfelügyelő, *Moldován Gergely* dr. egy. tanár és *Radnóti Dezső* főtitkár.

Kuun Géza gróf üdvözlőlvén a megjelenteket, jelzi, hogy az E. K. E. választmányja kebeléből egy néprajzi bizottságot küldött ki, mely bizottság néprajzi kérdésekben véleményező foruma lenne az E. K. E.-nek. Felkéri *Herrmann Antal* drt, hogy erre vonatkozólag, mint előadó, előterjesztését tegye meg.

Herrmann Antal dr. előadó elismerését fejezve ki a központi választmányának a néprajz ügyének felkarolásáért, kifejti, hogy a bizottság feladata az erdélyrészi néprajzi gyűjtés megindítása, Erdély néprajzi monográfiájának előkészítése és megalkotása, az E. K. E. néprajzi műzeumának fejlesztése, néprajzi szakosztály alakítása, szóval az egyesület alapszabályaiban és programjában jelzett néprajzi célok megvalósítása. E célra a bizottság rendelkezésére áll az egyesület egész szervezete és apparátusa, titkársága és

folyóirata, továbbá a rendes költségvetés keretén belül anyagi erejének arányos hányada és az eredeti rendeltetés épentartásával a néprajzi múzeumi alap. Az első teendők: működési program kidolgozása, az erdélyi népelemek felosztása a bizottság illetékes szakemberei közt, az egyes népelemek számára részletes kérdőívek, utasítások és mintadolgozatok szerkesztése és a legtágabb körökben való terjesztése, az országgrészen hasonló irányú munkálkodások vezető tényezőivel való érintkezés, néprajzi előadások tartása Kolozsvárt és a vidéken, a vidéki sajtó megnyerése és állandó informálása, erdélyi néprajzi bibliográfia összeállítása, szakkönyvtár megszerzése. Az egyesület folyóiratának, az Erdély-nek esetleg typográfiaailag elkülönített része a jövő évtől kezdve rendszeren a néprajzi propaganda és munkálkodás céljaira lesz fordítandó.

Kuun Géza gróf magvas szózatban helyesli az üdvös kezdeményezést, nyomatékosan rámutat Erdély etnográfiai jelentőségére s a munkának ép oly fontos, mint sürgős voltára. Megigéri hathatós közreműködését és a központi állandó elnöki ügyvitelre Moldován Gergely dr. egyetemi tanárt kéri fel.

Moldován Gergely dr. örömmel üdvözi a mozgalmat, minél kevesebb ülésezéssel és beszéddel járó erélyes és kitartó munkára buzdít és elvállalja a neki szánt feladatot, a hazarész román ajkú népelemének néprajzi ügyét.

Halász Ignác dr. egyetemi tanár nagyon szívesen vesz részt a bizottság fontos munkájában, megemlíti, hogy nagyon kívánatos volna egy külön erdélyi néprajzi folyóirat, a milyennek kiadását maga is tervezte már, kiemeli a tájshírlások tanulmányozásának fontosságát, ő maga foglalkoztatja is hallgatóit ez irányban s az egyetemi hallgatókat általán a legalkalmasabbaknak tartja néprajzi irányú gyűjtésekre; a mintaszerű finn néprajzi múzeumot is nagyobbára ezek teremtették meg. A maga részéről elvállalja az erdélyrészi szűkebb értelemben vett (volt megyei) magyarság néprajzának ügyét.

Kozma Ferencz kir. tanfelügyelő örömmel hozzájárul az előadottakhoz és elfogadja a székelység néprajzi ügyének vezetését.

Megállapodás történt még a szászokra nézve, hogy mivel a szászok néprajzának ügyével a nagy-szebeni erdélyi honismertető egyesület és Kárpát-egyesület rendszeresen és tudományos módszerrel mintaszerűen és sikeresen foglalkoznak, ez irányban a néprajzi bizottság a testvéri érintkezésre és az ottani eredményeknek a maga keretében való értékesítésére szorítkozhatik. A kisebb

népelemekre nézve is megjelöltettek a munkálatok vezetésére hivatottak.

Vonatkozással Halász Ignác dr. előadására kimondatott, hogy az ügy tudományos érdekeinél fogva nagyon kívánatos, hogy az erdélyi múzeum-egyesület, melynek feladatai közé tartozik ez országgrészen a néprajzi gyűjtés és tanulmány, úgyszintén a kolozsvári tudomány-egyesület kellemően méltányolja és támogassák az E. K. E. néprajzi bizottságának munkáját. Felmerült még az az eszme, hogyan lehetne a kolozsvári tudomány-egyesületen az etnográfiai kérdések kellő képviselőtéről gondoskodni.

Radnóti Dezső E. K. E. főtitkár a maga és az egyesület erejét felajánlja a bizottság nagyjelentőségű céljaira.

Kuun Géza gr. elnök pedig köszönetet mond a központi választmánynak az ügy felkarolásáért és a bizottság tagjainak szíves érdeklődésükért és kéri hathatós működésüket a fontos nemzeti közügy érdekében.

As E. K. E. balneológiai szakosztálya.

Országgrésznk közgazdasági érdekeire nézve rendkívül fontos kezdeményezést valósított meg az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület. Ugyan is az egyesület kebelében balneológiai szakosztályt szervezett, mely osztálynak célja az erdélyrészi fürdőket és ásványvizeket megismertetni, irántok az érdekeltséget minél tágasabb körben felkelteni, közös érdekeiket minden fórum előtt előmozdítani, a fürdők berendezésénél, fejlesztésénél tanácsosul szolgálni, a fürdők fejlesztését illetőleg a szükséges tennivalókat javaslatba hozni stb.

A szakosztály alakuló gyűlését a központi választmány felhatalmazása alapján Heppes Miklós, kir. táblai tanácselnök, mint a szakosztály elnöke és Hankó Vilmos dr. budapesti főreáliskolai tanár, mint a szakosztály titkára nov. 28-ára hívták össze. A gyűlésen megjelentek: Ákoncz Károly dr., Bikfalvy Károly dr. (Maros-Ujvár), Engel Gábor dr., Farkas Géza dr., Gámán Béla dr., Genersich Gusztáv dr., Herrmann Antal dr. (Budapest), Kovács Géza, Lendvay Emil, Löthe József dr., Merza Gyula, Ruzicska Béla dr., Radnóti Dezső, Sigmond Dezső, Székely Miklós, Tanács József, Török Imre dr.

Heppes Miklós elnök üdvözlővén

a megjelenteket, röviden előadja, hogy mily fontos cél megvalósítása vár a szakosztályra. Ismerteti a teendőket és végül felkéri a megjelenteket, hogy ebben a törekvésében az elnökséget támogassák.

Radnóti Dezső előterjeszti a szervezkedésre vonatkozó javaslatokat. E szerint a szakosztály 7 pontban megállapítja munkaprogramját, és pedig: 1. Az »E. K. E. fürdőkönyvtára« czímen irodalmi vállalat létesítése, mely az egyes fürdőket és ásványvizeket külön füzetekben ismerteti. 2. Kiállítás rendezése. 3. Az ásványvizek kezelésének javítása. 4. A használatlanul heverő természeti kincsek érvényre juttatása, feltárása. 5. Az ásványvizeknek piacra segítése, új piacok szerzése. 6. A magánvállalkozásban elkövetett hibák megkorrigálása. 7. Az erdélyrészi fürdőknek és ásványvizeknek a kiállításokon való bemutatása.

Elnök ez alapon a szakosztályt megalakultnak jelentvén ki, megválasztatnak Heppes Miklós elnöknek, Purjesz Zsigmond dr. és Farkas Géza dr. alelnököknek, Hankó Vilmos dr. titkárnak, Bikfalvy Károly dr. és Kovács Géza jegyzőknek.

A szakosztály ezután azonnal megkezdte működését, mindjárt elhatározván, hogy az összes fürdő- és ásványviz-tulajdonosokkal felhívásban közli megalakulását, felkérvén, hogy a szakosztályt munkálkodásában támogassák.

Titkár előterjeszti az országos balneológiai egyesület felhívását a fürdők sérelmes megadóztatása tárgyában. E felhívás szerint a forrás- és fürdő-vállalatok az adókiivetések alkalmával különféle sérelmeket szenvednek, miért is szükség volna ez ellen a pénzügyminiszter urhoz megokolt felterjesztés intézése. A szakosztály utasítja az elnökséget, hogy az összes fürdőktől kérje be erre nézve az adatokat és készítsen a pénzügyminiszterhez megfelelő felterjesztést.

Titkár bemutatja az »Erdélyrészi fürdők és ásványvizek leírása« cz. mű német fordítását és kéri a szakosztályt, hogy kiadása iránt intézkedjék. A szakosztály mindenekelőtt köszönetét fejezi ki Herrmann Antal dr.-nak, hogy a fordítás revízióját oly lelkiismeretes gondnal teljesítette és kimondja, hogy a kiadásra kül-

után megalakított az új tisztikar. Elnök lett: *Pazourek* Ferencz, ki az elnöki széket rövid beszéd után elfoglalta; alelnökök lettek: *Bodor* Antal és *Szabó* Károly; titkár: *Balogh* Bertalan; jegyzők: *Gabányi* Imre, *Ferenczy* József és *Bauer* Gyula; pénztáros: *Bán* József; ellenőr: *Verzár* István; bizottsági tagok: *Fabinyi* Rudolf, *Polcz* Rezső, *Farkas* László, *Hanasiewicz* Oszkár, *Szabó* Imre, *Bartók* József, *Veress* Ferencz, *Newirth* József, *Kolozsvári* Sándor, *Friedmann* Gyula.

Az indítványok során elfogadta a gyűlés *Bodor* Antalnak azon indítványát, hogy az osztály E. K. E. estélyt rendezzen. A rendező bizottság elnökévé *Polcz* Rezső, alelnökévé *Fabinyi* Rudolf, *Szabó* Károly és *Kovács* Géza választott meg.

*

Ez alakuló gyűléssel foglalkozik a budapesti *Egyetemi Lapok* 7. száma is, megjegyezvén, hogy »a megalakulás ténye mind szép, mind nemes, de ha az osztálynak nem biztosítottak önkormányzatot és vagyoni önállóságot, minden törekvés hiába való s nem fogják a túristaságot egy lépéssel sem előbbre vinni.« A budapesti »E. L.«-nak ez a megjegyzése a mennyire megokolatlan, annyira tájékozatlan, mert az osztály maga ügyrendbeli dolgait függetlenül intézi, vagyonilag is önálló, mert maga határozza meg, hogy mire kívánja fordítani esetleges bevételeit. Annyiban természetesen függésben kell hogy álljon az E. K. E. központjától, a mennyiben annak alapszabályszerű kötelessége felügyelni, hogy az egyesület czime és czége alatt gyűjtött összegek csakis egyesületi, tehát alapszabályszerű célokra fordíttassanak. De hiszen ez annyira önként következik, hogy valóban csodálkozunk kell, mikép ezt a budapesti »E. L.« nem tudja megérteni. Vagy talán a budapesti túrista egyetemi osztály vagyónát önkényüleg szociális mozgalmakra fordíthatja, vagy talán egyebekre is? Mindenesetre különös gondolkozás mód, de hát mindenki úgy gondolkozik, a hogy tud. Megvagyunk különben győződve, hogy a kolozsvári egyetemi ifjuság általánosan ismert józan gondolkozását nem fogja megtéveszteni ez a könnyelmű és roszakaratú megjegyzés, melynek

különben az a háttere, hogy egy más túrista-egyesület is szándékozott egyetemi osztályt létesíteni Kolozsvárt és melynek a nagy lelkesedéssel megalakult E. K. E. osztály útját vágta.

Kolozsvármegyei osztály.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület kolozsvári osztálya okt. 30-án d. u. 5 órakor az egyesület központi helyiségében választmányi ülést tartott. Elnökként *Hangay* Oktáv osztályelnök. Jegyzett *Versényi* György dr. osztálytitkár. Jelen voltak: *Gámán* József, *Kovács* Géza, *Merza* Gyula, *Radnóti* Dezső, *Tanács* József, *Versényi* Gábor.

Elnök jelenti, hogy a páratlan szépségű *rekiczeli zuhataghoz* vezető nagy fontosságú út elkészítéséről a részletes számadások beérkeztek. A még hátralevő 150 frnyi költséget a választmány kiutalja. Így az egész, két ízben is megrongálódott út, 450 frtba került.

Szathmáry Elek az u. n. Báthoriházba illesztendő emlék-tábla költségeire az egyesületnek 100 frtot ajándékozott. Azonban szept. 24-én kelt levelében hivatkozván arra, hogy a tábla felállítására nézve mi sem történik, az illető összeget kamatos-tul visszakeri. Elnök jelenti, hogy mivel a ház egészen újra épült s a benne levő régiségeket a muzeum megvette és elvitette, történelmi emlékjellegét ugysis elvesztette, az eljáró bizottság nem tartja a házat megjelölendőnek. *A pénzt tehát az adományozó kívánsága szerint kamataival együtt visszaküldte.*

A dobrini menedékházat folytonos akadályok miatt nem lehetett ünnepiesen átvenni. De az építető *Andrássy* Tivadar gróf a főerdész révén tudatta, hogy azt átadottnak tekinti. Az egyesület köszönő iratot intéz a grófhhoz. Az elnök pedig gondoskodik, hogy a menedékházban vendégeknyv legyen kitéve, valamint tájékoztató házi rend. Intézkedni fog arról is, hogy a menedékházakat, szállókat csak igazoló jegyöket előmutató egyesületi tagok vehessék díjtalanul igénybe.

A kolozsvármegyei ásványvizek érdekében *Hangay* O. elnök a Mezőségen a kissármási és kisczégi vizeket geológiai és forrástani tekintetben tanulmány tárgyává tette. Kis-Czégtől Sármásig egy 8—9 faluból álló terület van, hol az ásványos vizek felbugyognak. Sertésvész e vidéken nincs, mert a sertéseknek praeservative ebből a glaubersós tartalmu vízből adnak, hetenként kétszer, vész idején háromszor is. *Hangay* felterjesztést intézett *Darányi* miniszterhez, a ki 4—4 liter vizet

küldetett az országos vegytani intézethez elemzés végett.

Az elnök engedélyt kér, hogy a munkamegosztás szempontjából az osztály körében kisebb bizottságokat alakíthasson s egyszersmind tudatja, hogy *Fenőffy* Jenő alelnök a Peánára vezető út jelzéseit a tél kezdetén elkészítteti.

Fogaraszvármegyei osztály.

A fogaraszvármegyei osztály nov. 21-én tartotta, *Tibáld* Mihály járásbíró elnökle alatt tisztújító közgyűlését. A titkár évi jelentése következtében elhatározták előterjesztést intézni a központhoz a fogarasi szép vidék feltárása érdekében.

A tisztujtásnál diszelnökké *Tibáld* Mihály járásbíró, elnökké *Woldorffi* Benedek István nyugalmazott ezredes, alelnökké *Kapocsány* Mór alispán, *Váró* Béni kir. tanfelügyelő és idb *Zankó* Emil uradalmi intéző lettek egyhangulag megválasztva. A titkári tisztséget ifjabb *Zankó* Emil vállalta el.

DIÁKTÚRISTASÁG.

Földrajzi kirándulások. *Sievers* dr. giesseni egyetemi tanár, a német geográfusok Jenában tartott f. évi XII. nagy gyűlésén, melyen Magyarország is képviselve volt: a tanulók nagyobb földrajzi kirándulásainak fontosságát fejtegetvén, mintegy rámutatott arra, hogy ilyenek Németországban miként volnának szervezendők. A nagygyűlés a javaslatokat általános tetszéssel fogadta.

A jelenlévő magyar kiküldöttek bizonyára csak örvendhettek, hogy a tanulói kirándulások intézménye, mely nálunk Svájcz mintájára már meghonosult, végre Németországban is pártolókra talált s annak fontossága méltánylásban részesül még oly tekintélyes testület részéről is, mint a mi-nőnek a német földrajzi tudósok kongresszusát méltán tekinthetjük.

Ez is a mellett bizonyít, hogy a túristaság művelésénél minden szaktudós megtalálhatja, ha keresi, az őt megillető működési teret.

Diáktúrista szállók. A Német és Osztrák Alpesi egyesület 407 községben 503 túrista-szállót organizált. Az összeállított hivatalos kimutatás szerint a tavaly 103 német diák- és tanuló szállóban összesen 480 ágyat és 45 pónyugvó helyet 6246 látogató vett igénybe. A német diákok

lások szervezése úgy eszközöltetett, hogy ma már egy meg nem szakított láncz alakjában e szállóhelyek a Sude-tek és a Glatzi hegységtől kezdve egész a Cseh Erdőig vonulnak le. A szállók közp. kezelőseje a művészi kivitelű postakártyák egész sorozatát hozta forgalomba, melyek minde-nyütt kaphatók.

KÜLFÖLDI TÚRISTA HÍREK.

A jéghegyek szaporodása. Ez a több mint egy év óta tapasztalt tűne-mény a legsajátságosabb föltevésekre szolgáltatott alkalmat. A legtöbb tudós a jéghegyek szaporodását az antark-tikai szárazföldön előzetesen végbe-ment nagyobb havazásoknak hajlandó betudni, mely következtetés folytán a gleccserjég gyorsabb levonulása jött volna létre; ezáltal a jéghegyek száma is szaporodott, melyek tudvalevőleg a gleccserek tengerparti végeinek lesza-kadásából keletkeznek. Nemrégiben H. P. Russel azonban kifejtette, hogy a tömegesebb hóhullás váratlan bekö-szöntését ez esetben valószínű oknak nem fogadhatja el s különben sem volna képes ez a kérdéses hatást elő-idezni, — sőt inkább abban a hiede-lemben van, hogy inkább a délsarki szárazföld tűzhányóinak megnövekedett működése játszhatik közre a fentem-lített tűnemény előidézésében. Ugyanis a tűzhányók kitörései földrengést, ez pedig a tengerpartokon a gleccserjég nagyobb mérvű leszakadását vonhatja maga után. Azonban legkézzelfogha-tóbbnak látszik az a föltevés, hogy a jéghegyek azon nagy készletéből, mely a délsarki szárazföld előtt felhalmozó-dott, már magában a tenger foko-zottabb hullámzása folytán is nagyobb jéghegytömbök úszhatnak le észak felé.

Hegymászó kir. herceg. Az olasz királyi család egyik tagja, az *abruzzo-i herceg*, ki a Club Alpino Italiano kötelékében tevékenyen működik: a nyár folyamán egy nagyobb expedi-czióval Túrinnól Angolországban át a *Szent-Ilyés hegylánczhoz* tett ame-rikai kirándulása alkalmával, folyó évi júl. 31-én a *Mount St. Elias* (5494 m.) legkimagaslóbb csúcsát mászta meg. A résztvevő turisták közül állí-tólag senki sem betegült meg. E vál-talozást megelőzőleg négy expediczió tett hasztalan kísérletet. Megjegyzendő, hogy Észak-Amerika egyesült államá-nak Dél-Alaska, vagyis az »új arany-ország« jelzővel bíró tartományában az említett hegylánczon kívül még egy hegység, u. m. a *Mount Logan*

mindeddig még turista nem mászott meg.

Bráur-hegymászás. A zürichi *Edelweiss* alpesi klub 3 tagja, u. m. *L. Bodiner*, *A. Flunxer* és *P. Schnuffel-berger* 8 nap alatt, vagyis folyó évi júl. hó 12 — 20-ig terjedőleg kilencz 3000 méternél magasabb csúcsot mász-tak meg, köztük a *Finsteraarhorn-t* (4275 m.). Göschenenből indultak ki és Meiringenben szállottak alá; 2 napot pedig kedvezőtlen időjárás miatt a tár-saság pihenni volt kénytelen.

Taunus-club. Ez a több mint 2000 taggal bíró majna-frankfurti egyesület különös súlyt fektet a Taunus-hegy-vidék legszebb pontjainak kilátó tor-nyokkal való ellátására. A már 15 év óta fennálló klub újabban a *Königstein-ra* és *Feldberg-re* állít messzelátókat. Az előbbin építendő masszív torony alapkövetétele Nagyboldogasszony nap-ján ünnepélyesen ment végbe. A kő-épület költségelőirányzata 4500 márka.

Turista jelszó sásló. Az inns-brucki mészki alphegység *Frau Hitt* nevű nehezen megmászható csúcsán (2242 m.), mely sziklatömbhöz egy tiroli népmonda is fűződik: a nyár folyamán egy 3½ méter hosszú és 95 cm. széles forgatható pléhlobogót állí-tottak fel. A 6 méter hosszú rúdon lévő időjelző lobogó, mely 78 kgr.-ot nyom, tiszta időben Innsbruckból sza-bad szemmel is kivehető.

TÁVOLSÁG MUTATÓ.

B) Alsófejérvármegye.

I. A nevezetesebb útvonalok:

1. Állami út, kifogástalan, jókarban mindig járható A torda-nagyszében-brassói ál-lami közút 26,0 klmertől 72 klmeterig terjed és Alsófehervármegye területén 45,4 kmnyi a hossza.
2. Törvényhatósági közutak, legnagyobb része kiépített és jókarban fenntartott utak.
- a) Nagy-Enyedtől — Toroczkó felé a megye határáig 16,3
- b) Nagy-Enyedtől Csombornánál a Maros hidon át, Ispánlakánál összeköttetés a szárazvámi úttal Küküllőv. felé 22,00
- c) Nagy-Enyedtől — Szász-Újfalunál a Maroson át Megyeréknek 11,9
- d) Nagy-Enyed — Remete Abrud-bánya. A Pilisen át gyönyörű havasi út, ha ki lesz építve, 70,0 klmtr. hosszú, kiépült eddig 20,00
- e) Magyar-Csesztve — Maros-Ludas 36,4
- f) Felső-Ujvár — Magyar-Herepe szá-rzávámi út, a vármegye ha-táráig, összeköttetés Küküllő vármegyével 31,0
- g) Czintos-ozdi út a vármegye ha-táráig 17,0
- h) Balászfalva — veresegyházi út, csak poronddal fenntartott út 13,0
- i) Maros-Szent-Imre Balászfalva — monori, hadászati fontosságú 14

- 3) Alsóvármegye határáig, össze-köttetés Küküllővármegyével 31,00
- j) Tövis — Mihálczfalva — vizaknai út. Mihálczfalvánál az új vas-hidon a Maroson át. Abból egy rész poronddal fenntartva 56,5
- k) Vingárd — szászsebesi út 12,00
- l) Alsó-Marosváradja — szekási út 23,0
- m) Drassó — bervei csak poronдозott út 19,2
- n) Koncza — preszakai csak poron-дозott út 17,5
- o) Csicsóholdvilág — ladamosi út, a vasúti állomáshoz nincs ki-építve, csak jó időben jár-ható akadály nélkül 18,5
- p) Ladámos — alamori poronдозott út 11,0
- q) Alsó-marosváradja — alvinczi út 14,3
- r) Hegyaljai út. Tövistől kiindulva Krakkón Magyar-Igenen át Sárdnál összeköttetés a gyulafehérvár — abrudbányai úttal. Kitűnő út 17,7
- s) Tövis — ssáklya — alsó-gáldi út 18,4
- t) Gyulafehérvár — abrudbánya - to-pánfalvi út. Összeköttetés Magyarországgal, hadászati út, mindig járható 77,00
- u) Abrudbánya — körösbányai út, építés alatt áll 15,2
- v) Abrudbánya — verespataki út 6,6

C) Besztercze-Nassóvármegye.

I. Állami közutak:

1. Kolozsvár — bukovinai áll. közút. Királynémeti, Besenyő, Besz-tercze, Aldorf, Jaád, Orosz, Alsó-, Felső- és Közép Bor-gón, Borgó-Prundon, Borgó-Tihán és Maros-Borgón át Tihuczáig és innen a buko-vinai határig. Ezen útvonal kezdő pontja Besztercze vá-rosoz közepétől 13,3; végpontja 54,5
2. Maros-Vásárhely — királynémeti állami közút. Dipsén, Gala-czon, Harinán és Szeretfalván át az 1) alatti útjig, melylyel Királynémeti és Besenyő közt találkozik. Az út találkozási pontja Besztercztől 9,4 kilo-méter, kezdete 24,9

II. Törvényhatósági és hadászati utak

1. Bethlen-lajosfalvi 89,5
2. Szálva — teles — romulii 38,10
3. Besztercze-naszódi 21,57
4. Jaád — kisilvai 20,17
5. Alsó-borgó — kisilvai 2,77
6. Besztercze — somkereki 16,51
7. Besztercze — monor — szász-ré-gereni 33,22
8. Szálva — lekencze — mathei 11,10
9. Harina-tács szentmihálytelkei 19,69
10. Lekencze — kerlési 4,71
11. Szeretfalva — bilak nagysajói 15,47
12. Besztercze — petresi 11,72
13. Zsolna — román-budaki 9,20
- összesen 294,12

A nevezetesebb pontok távolsága Besztercztől:

1. Naszódig 28,4
2. Ó-Radnág 48,3
3. Pintáki fürdőig 13,2
4. Oláh-Szt.-Györgyön lévő »Hébe« fürdőig 36,0
5. Radna-Borberekig 56,3
6. Tihuczáig 45,5
7. Rotundai csendőrlaktanyáig 75,8
8. Magura Calului 53,8
9. Lajosfalvaig 59,0
10. Nagy-Ilváig 48,5
11. Borgó-Prundig 24,6
12. Borgó-Tiháig 26,2
13. Romulii 66,3
14. Harináig 15,1

D) Maros-Tordavármegye.

1. Szászrégentől Sóaknai (Zsabonyicza) fürdő 10.
2. Szászrégentől G.-Szt.-Imre 13-6
3. Szászrégentől Ó.-Toplicza 69.
- (vendéglő útközben Ratosnyán és P.-Ilván) 34-5
- 48.
- Ó.-Topliczától - Borszék 26.
- Ez útvonal, a 28. kmtől - Borszékig, az ország egyik legvadregényesebb vidéke.
- A Kelemen havasi kirándulás Ó.-Topliczáról lóháton 2-3 napot igényel Felvilágosítást és útbaigazítást *Urmánczi* János birtokos és *Kardsoni* Gerő jegyző úraktól nyerhetni.
4. Marosvásárhelytől - Szóvatai sósfürdő.
- a) Balavásár - Erdő-Szt.-Györgyön át 56-9
- tavaszonként Balavásár és Gyalakúta között az út sáros.
- b) Ny.-Szeredán át 50.
- tűrhető állapotban.
- c) N.-Ernyén - Iklandon - Remetén át 57-0
- Az utolsó 20 km. igen kellemes erdős vidék.

E) Szilágyvármegye.

I. Törvényhatósági utak.

1. Zilah - Sz.-Cseh - nagybányai út hossza 55-125
2. Szt.-Cseh - hadadi út 11-560
3. Hodod - alsó-popori út 19-000
4. Zilah - Zsibó - deési út Szolnok-Dobokamegye határáig 34-350
5. Zilah - kolozsvári Kolozsmegye határáig 24-000
6. Zilah - varsolczi út 18-500
7. Sz.-Somlyó - széplaki út Bihar-megye határáig 22-150
8. Zilah - Felegregy - csucsaí út Kolozsmegye határáig 42-000
9. Budafogadó - Alsó-Szopor - óltosi út 7-000
10. Bódon - Balla - mojódi út 34-000
11. Nagyfalva - élesdi út Bihar-megye határáig 28-000
12. Sz.-Cseh - gordónfalvi út 21-757
13. Sülelmed - gordónfalvi út Szatmármegye határáig 8-370
14. Zsibó - benedekfalvi út 44-000
15. Zsibó - magyar-egregyi út 16-000

II. Fürdőkhöz vezető utak távolsága a központtól.

1. A zoványi timsós fürdő távolsága Zilahtól 43-2
2. Zálnoki vasas fürdő távolsága Zilahtól 52-5
3. A Meszes-hegyen levő Bohaczel-féle fürdő, köszvénybajok ellen 7-5
4. A nádas-fürdő a Meszes-hegy tövében 3-5

III. Történelmi nevezetességű helyek.

1. Mojródon a római vár és Traján útjának maradványai Zilahtól 10-7
2. Kőöd a Benedek-rendiek kolostorának maradványai Zilahtól 45-5
3. A Báthori vár maradványai Sz.-Somlyón Zilahtól 28-5

IV. Paraffin- és petroleum-bányák.

- Szamos-Udvarhely község felett Ozakeriten Zilahtól 32.

F) Szolnok-Dobokavármegye.

I. Állami utak.

1. Deés - Szamosújváron át Kolozsmegye határáig 29-3
2. Deés - Kaczkón, Galgón, Nagy-Illondán át Szatmármegye határáig 52-5
3. Deés-Rettegen, Bethlenen, Somkeréken, Sajó-Magyaroson, Besztercze-Naszódvármegye széléig 50-8
4. Nagy-Illondától (postai fogatóh) Nagy-Somkútig 23-9
- (Az 1-3. tétel alatti vonalok érdekesebb pontjai vonaton is elérhetők.)

II. Törvényhatósági és viczinális közúton.

1. Deés - Alparét, Csáki-Gorbón, Szilágymegye határáig 55
- Közben a csáki-gorbói Csáky gr., most Józsika báró-féle kastély 42-9 km.-re és Alparét 20-3 km. van Deestél.
2. Deés - Szurduk 5-1 (vasúttal előnyösebb, mert Szurduk vasúti állomás.)
3. Deés - Désakna sóbányáig és sósfürdőig 3
4. Deés - Szent-Benedekre a Kornisgróf-féle régi kastély mintagazdasághoz (búcsújáró hely) 4-7
5. Deés - Szásznyiresen át Bálványos-Váraljára, régi ref. templom, érdekes nagy magyar község 17
6. Deés - Alsó- és Felső-Kosályon, Hollómezőn át Magyar-Láposig 42-1
7. Magyar-Lápos Kápolnok-Monostoron át Füredig (Garbonác), illetve a Telekői Sándor gróf tulajdonát képező fürdőig 32-6
8. Magyar-Lápos - Oláh-Láposon át a Rohajhaidi vasgyárig 14
9. Magyar-Lápos - Oláh-Láposon át Sztrimbujig (kohók) 24-8
10. Magyar-Lápostól ugyanazon úton Szatmármegye széléig 46-5
11. Magyar-Lápos - Oláhláposon át Tökésig (a kincstári vadászhatól gyalog teendő) Cziblesre 37-6
12. Magyar-Lápos - Sztójkafalvaig, illetve az Eszterházi István gr. tulajdonát képező fürdőig 6-9
13. M.-Lápos - Sztójkafalván át »Sátor« nevű hegyre 13 km. Paraszt szekerek majdnem a hegytetőig járnak.
14. M.-Lápos - Alsó és Felső-Szőcs - Ispánmező - Alsó-Ilosván át Felőrig 56-7
15. M. Lápos - Oláh-Láposbányán a kincstári bányaművekig 27-3
16. Galgói vasúti állomástól Magyar-Láposra 30
17. Szamosújvárról Székre 15-1
18. Szamosújvár - Mikola (gör. kath. búcsújáró hely) 6-3
19. Szamosújvár - Czege, nagy tóig 19-4
20. Czege - Szent-Gothárdon át Kolozsmegye határáig 10
21. Szamosújvár - Kékes - Szász-Mátén át Lekenczeig 47-1
22. Szamosújvártól a kerői fürdőig 2-5
23. A választott - bonczidai állomástól Kendi-Lónáig 5
24. Kendi-Lóna - Pánczél-Csehre 20
25. Pánczélcséh - Vajdaházán át Hidalmásra 20-7
26. Csáki-Gorbótól - Fűzes-Szt.-Péteren át Hidalmásra 17
27. Pánczél-Cseh - Csáki-Gorbóra 21-3
28. Nagy-Iklódtól, a vasúti állomástól Esztényig 15-7
29. Nagy-Iklód - Kecsedig 8-4

30. Bethlen - Szeszárma - Középfalva felé Besztercze-Naszódmegye határszéléig 16
31. Bethlen - Apanagyfalva 9-3
32. Bethlen - Apa-Nagyfalun át Kékesig 23-6
33. Bethlen - Apanagyfalun át Lekenczére (ez vasúton is megtehető) 27-2
34. Somkerék - Kerlés 13-6
35. Somkerék - Kerlésen át Lekenczeig 21-5
36. Kerlés - Arokalján át Besztercze-Naszódmegye határáig 8-2
37. Deés - Csicsó-Mihályfalván át Csicsó-Újfaluuig s a Csicsó-várromig (az utolsó 2 km. csak gyalog tehető meg) 19-2
38. Retteg - Csicsó-Mihályfalván át ugyanoda 14
39. Szurduk vasúti állomástól, a vasútról is látható a kliczi sziklacsoportig és erdősegekig 7

G) Hunyadvármegye.

I. Állami utak.

- I Szeged - Temesvár - szászsebesi állami út.
- II Piski - hátszegi - és vámamargai út.
- Az I. alatti út, Krassómegye határnál 224 számú kilométer oszlopnál kezdődik és Szebenmegye határnál 322 számú kilométer-oszlopon túl végződik. — Déva város főtéren 272 számú kilométer-oszlop áll; — e szerint a távolság Dévától Krassószörénymegye határáig 48.
- és Szebenmegye határáig 50.
- A II. alatti út, a Piski községhez közel álló 283 számú kilométer-oszlopnál a szeged-temesvár - szászsebesi úttól elágazik és a számú kilométer-oszloppal kezdődik; — Hátszeg város főtéren álló 30 számú kilométer-oszlopnál végződik, — (Dévától Hátszegig a távolság tehát) 43
- annan pedig a Krassó-szörénymegye határ felé, »vámamargai út« megnevezése alatt, mint megyei út folytatódik, hol az Alsó-Bouczár község közelében 68 számú kilométer oszlopnál végződik.

II. Törvényhatósági utak.

1. Déva - Harróig 6
2. Szántóhalma - V.-Hunyadig 13-0
3. Csernakeresztúr - Nagy-Barcsa-Szt.-Andrási út 5-0
4. Piski-telep - dedács-aranyi út 4-2
5. Hunyad-Zsikfalva - sztrigy-szt-györgyi út 15-0
6. Hátszeg - puj - petrosény - vulkáni út 15-0
7. Hátszeg - sarkadi - demsus - stéji út 13-2
8. Hátszeg - váraljai út (vasúti állomásig) 4-6
9. Óralya - boldogfalva - malomvizi út 15-4
10. Vajdahunad hátszegi út 14
11. Magyar - brettegy - sztrigy-szent-györgy - tordosi út 38-2
12. Burzsuk - maros-illye - maros-zolymos - algyógyi út 72-5
13. Berekszó - felső-csertés - nagyági út 12-6
14. Algyógy - bozes - balsa - nagyalmasi út 31-3
15. Alkenyér - felkenyér - kudsiri út 15-2
16. Szászváros az állomástól elágazó gyalmai út 2-3
17. Szászváros - kasztó - újsebes-helyi út 13-3

19. Maros-lye—korcza vizska—mosztyák—brádi út 32
(Ebből csak 22 km kiépítve a vízvásalstóig)
20. Bezsán—valisera—brád körösbányái (Nagy-Halmágyra vezető) út, Arad megye határáig 47.3
22
21. Bezsán—boicza-valisora út 22
22. Brád—kristyor bucsecsd-abrubbányái út, Alsó-Fehérmegye határáig 28.5
23. Dobra—roskány—nagy-muncseli út 26.2
(Ebből csak 13₃ van kiépítve.)
24. Vajda-hunyad—gyalári út 20.5
25. Szeged—Temesvár—Szászsebesi államúttól Déva előtt elágazó M.-Solymosra vezető út 1.5
26. Hátszeg—vámamarjai (Várhelyen keresztül), Krassó megye határáig vezető út 38.6
27. Zám-burzsuk (Maroson át vezető) dobrai út 14.8
28. Szurduki szorosban, Petrosény—Vulkáni úttól, Iszkrony előtt elágazó, *Oláhország határáig* vezető út 4.6
(Petrozsénytől Oláhország 7 klm.)

III. Kocsival járható mellékutak.

1. Dévától Maros-Solymoson át a boholti fürdőig vezető úttá-volság 12.7
2. Dévától a piski—hátszegi úton levő kaláni fürdőig 23.0
3. Dévától Aranyon át Feredő-gyógyig 33.3
4. Dévától a piskitelep közvetlen szomszédságában álló 48-ik évi szabadságharcz emlékszo-borig 11.10
és piskii községig 13.0
5. Dévától az alkenyeri vasuti állomáson levő kenyérmezei emlékszo-borig 41.9
6. Dévától Hátszegen és Tustyán át vezető megyei úton Dem-susig 55.0
7. Dévától vezető mellékúton Vár-helyig a régi Sarmisegestusáig 11.35
8. Dévától a pusztá-kaláni vasgyár-telepig 24.5
9. Dévától a vajda-hunyadi vár-és vasgyárig 19.0
10. Dévától, Vajda-Hunyadon át, az alsó-teleki vasbányáig 26.5
11. Dévától, Vajda-Hunyadon át, a sodronypálya mentén Vadu-Dobriig (vasbánya és faszén-termelő helyéig) 70.2
12. Dévától a krecsunesdi arany-bányáig 19.5
13. Dévától a brádi zúzóműig és onnan Gura-Borza aranybá-nyáig 52.9
67.1
14. Dévától a stonizsai aranybányáig 24.9
15. Dévától a nagyági aranybányáig 71.2
16. Dévától, Aranyon és Algyógyon át, a nagy-almási aranybányáig 7.6
17. Déváról Petrozsényig vasuton, onnan a petrillai köszénbá-nyáig távolság 56.5
18. Déváról a Szászváros kudzsi-ri vasgyárig 56.5

Hivatalos rész.

A több év óta hátralékban levő tagokhoz.

2367. szám.

1897.

Igen tisztelt Tagtárs úr!

F. hó 11-én tartott választmányi gyűlésünk foglalkozván a nagymér-

ekkel, beható vita után kimondta, hogy a hátralékos tagokat még egy-szer fölkeri, mikép tartozásaikat, akár részletekben is, kiegyenlíteni szives-kedjenek. A mennyiben e felhívás-nak sem felelnek meg, egyfelől útasította a jogtanácsost, hogy a peres eljárást feltétlenül folytassa, másfelől intézkedett, hogy az ilyen hátralékosokat jövő hó elejétől fogva tagjaink sorából töröljük.

Választmányunknak e szigorú ha-tározatát végre kellvén hajtanunk, szabadjon — a hazafias ügyet szíves figyelmébe ajánlva — bizalommal fölkerünk, méltóztassék tartozását föltétlenül beküldeni, vagy egy rész-let beküldésével jelezni, hogy minő időközökben kívánja tartozását tör-lesztetni.

Abban a reményben, hogy hazafias kérésünket teljesíteni fogja, vagyunk Kolozsvár, 1897. október 12.

tagtársi üdvözlettel

Feilitzsch Arthur báró,
társelnök.

Radnóti Dezső,
főtítkár.

Gyergyóvidéki tagjainkhoz.

2495. szám

1897.

Igen tisztelt Tagtárs úr!

Tisztelettel értesítjük, hogy gyer-gyóvidéki osztályunk augusztus 19-én véglegesen megalakult, megválaszt-ván Lázár Menyhért orsz képviselőt elnöknek, Görög Joachim plebánost ügyvivő alelnöknek, Kuncz Kornél igazgatót titkárnak és Merza Vil-most pénztárosnak.

Midőn kérjük ezt tudomásul venni, egyben arra is kérjük, szíveskedjék folyó évi, valamint esetleges meg-előző évi (évenként 3 frt) tagsági hátralékát Merza Vilmos osztály-pénztárosnak (Gyergyó-Szt.-Miklós) befizetni, kinél a tagsági igazolvá-nyok is a befizetés ellenében átve-hetők.

Kolozsvárt, 1897. október 30.

Honfui üdvözlettel

Feilitzsch Arthur báró,
társelnök.

Radnóti Dezső,
főtítkár.

A törvényhatóságokhoz gyűjtő-iveink szétszátása tárgyában.

1266 szám

897.

Tekintetes Törvényhatóság!

F. évi április 25-én tartott köz-gyűlésünk az egyesület védőjéül Jó-zsef Ágost kir. herczeg Ó Fenségét választotta meg, kinek legmagasabb érdeklődése és irányítása mellett

vezzük.

Célunk a turistaságot meghono-sítani hazánkban, hogy ezzel győ-nyörű természeti szépségeinket a közérdek javára értékesíthessük. Or-szágunknak természeti szépségeiben s kincsekben rejlő gazdagságát akar-juk kikutatni, feltárni s a hazai és külföldi közönség érdeklődésének és látogatásának átadni. Hiszen köz-tudomásu, hogy e czímen hazánk-ból évente mekkora összeg vándor-ol ki és hányan vagyunk még most is, kik többre becsüljük a silányabb külföldit, a szebb és értékesebb ha-zainál. A hazánk közgazdasági fej-lődésére káros ezen irányzatot akar-juk mi megváltoztatni, mikor Ó Fen-ségének legmagasabb pártolásával hazánkban természeti szépségeit meg-nyitjuk a turistaságnak és ismerte téseinkkel, vonzó leírásainkkal, ké-peinkkel megmutatjuk a látnivaló-kat s hazánkba édesgetjük azokat, kik szeretik a szabad természetet, s kik szórakozni, enyhülni és üdülni itten akarnak.

E fontos nemzeti cél érdekében hazafias tisztelettel kérjük, hogy egyesületünk közgazdasági, közbjóté-konyossági és kulturális törekvése ja-vára valamely évi segílyt megsza-vazni és mellékelt gyűjtőiveinket meleg ajánlásával a vármegye érde-mes polgárai közt szétszátani s ezzel egyesületünknek minél több tagot összegyűjtetni szíveskedjék, megjegyezvén, hogy a vármegye te-rületén levő önálló és rendezett ta-nácsu városokhoz külön kérést in-téztünk e tárgyban

Egyesületünk hasznos irányu mű-ködésének legujabb eredményét, a természeti szépségekről felvett színes képeink két példányát egyidejűleg azzal a kéressel küldjük meg, hogy azokat a tekintetes törvényhatóság gyűléstermében kifüggesztetni és ezzel is a közfigyelmet természeti szépségeinkre felhívni szíveskedjék.

Abban a biztos reményben, hogy a tekintetes törvényhatóság hazafias törekvésünket készséggel támogatni fogja, tisztelettel kérjük, szívesked-jék gyűjtőiveink szétszátásáról — az ívtartók neveinek közlésével — min-ket értesíteni és állandó segíly meg-szavazása iránt a tekintetes törvény-hatóság közgyűlésén megfelelő ja-vaslatot tenni.

Kolozsvárt, 1897. augusztus 18.

Honfui üdvözlettel:

Feilitzsch Arthur báró,
társelnök.

Radnóti Dezső,
főtítkár.

